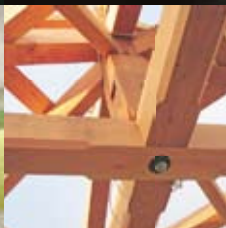

Meža nozare

20

**Latvijas
neatkarības
gados**

Saturs

Mežs cilvēkiem!	02
Latvijas Meža politika	04
Latvijas meža vēsture	06
Latvijas meža resursi	10
Meža platība	
Mežā uzkrātais koksnes apjoms	
Meža vecuma struktūra	
Koku sugas Latvijas mežos	
Oglekļa uzkrājums	
Mežs un vide	16
Meža veselība un dzīvotspēja	
Meža bioloģiskā daudzveidība	
Aizsargājамie meži	
Mežs un sabiedrība	22
Meža īpašumi	
Izglītība meža nozarē	
Nodarbinātība meža nozarē	
Meža nozares gada balva	
Rekreācija un atpūta mežā	
Meža dienas	
Meža nozare	
Latvijas tautsaimniecībā	30
Mežsaimniecība	
Kokrūpniecība	
Investīcijas meža nozarē	
Meža produktu un pakalpojumu izmantošana Latvijā	
Zinātne un inovācijas	
Meža nozare Eiropā	40
Ar skatu nākotnē	42

01

Mežs cilvēkiem!

Droši var teikt, ka Latvija ir mežu zeme un koksne – tās zaļais zelts. Dažādos veidos ar mežu, mežsaimniecību un meža produktiem ir saistīts teju katrs Latvijas iedzīvotājs. Mežs ir gan dziļi iesakņojies mūsu kultūras tradīcijās, gan nodrošina brīvā laika pavadīšanas un ienākumu gūšanas iespējas. Koks izsenis ir izmantots būvniecībā, mēbeļu un dažādu sadzīves priekšmetu izgatavošanā, turklāt kopš Latvijas neatkarības atgūšanas meža nozare kļuvusi par vienu no ietekmīgākajām tautsaimniecībā. Latvijas lauku reģionu attīstībā mežs ir viens no svarīgākajiem resursiem, kas dod iztiku vairāk nekā 80 tūkstošiem cilvēku, kuri strādā dažādās jomās. Tiem jāpieskaita vēl 150 tūkstoši Latvijas privāto meža īpašnieku, kuri no meža gūst neregulārus ienākumus. Visbeidzot – aptaujas liecina, ka vairāk nekā 80% Latvijas iedzīvotāju regulāri atpūšas mežā, sportojot, sēņojot vai ogojot, turklāt Latvijas meži slēpj sevī milzīgas dabas bagātības, kas atsevišķos gadījumos ir unikālas ne tikai Eiropas, bet pat visas pasaules mērogā.

Latvijas meža nozares veiksmes stāsts vislielākajā mērā ir saistīts tieši ar to, ka visas šīs šķietami tik atšķirīgās intereses izdevies saskaņot. Kompromiss panākts, nodrošinot ilgtspējīgu mežu apsaimniekošanu, par kuras principiem un mērķiem sabiedrības, dabas aizsardzības un

kokapstrādes industrijas pārstāvji ir vienojušies Latvijas Meža politikā.

It kā vienkāršas patiesības, kas, šķiet, zināmas ikvienam. Tajā pašā laikā Latvijas sabiedrībā nēreti valda ļoti vispārīgi, novecojuši vai pat pilnīgi aplami priekšstati par mežsaimniecību un kokapstrādi, kas vairo negatīvus stereotipus par šo tautsaimniecībā tik svarīgo nozari un neveicina koksnes produktu izmantošanu. Turklāt Latvija nav vienīgā valsts, kurā pastāv līdzīgas problēmas. To apzinās arī globālās politikas veidotāji, tādēļ Apvienoto Nāciju Organizācija (ANO) 2011. gadu ir pasludinājusi par Starptautisko Meža gadu ar devīzi „Mežs cilvēkiem!”. ANO aicina Starptautiskā Meža gada ietvaros visām valstīm un to valdībām aktīvi iesaistīties pasākumu organizēšanā, lai veicinātu dialogu par meža nozares jautājumiem un mežu ilgtspējīgu apsaimniekošanu.

Tieši tāpēc meža nozares izdevums „Meža nozare Latvijas 20 neatkarības gados” ir veidots ar mērķi ne tikai nozares pārstāvjiem, bet arī plašākai sabiedrībai atgādināt par mežu ieguldījumu Latvijas tautsaimniecības attīstībā, parādot gan to, ko mežs kopš valsts neatkarības atjaunošanas ir devis cilvēkiem, gan to, kādu ieguldījumu cilvēki ir devuši meža saglabāšanā un ilgtspējas nodrošināšanā.

02

Latvijas Meža politika

Atskatoties uz meža nozares attīstību pēdējo 20 gadu laikā, redzams, ka tā ir piedzīvojusi milzīgu izaugsmi gan tehnoloģiskās, gan zināšanu ietilpības ziņā. Lai veiksmīgāk aizstāvētu savas intereses ne tikai Latvijā, bet arī eksporta tirgos, jau 90. gados sākās kokrūpnieku apvienošanās vairākās asociācijās. Savukārt asociāciju darbības attīstīšanai un koordinēšanai, kā arī kokrūpniecības interešu starptautiskai pārstāvniecībai 2000. gadā tika nodibināta Latvijas Kokrūpniecības federācija (LKF). Tobrīd gan bija ievērojami samazinājušies uzņēmējdarbības jautājumi, ko varēja nokārtot ar asociāciju palīdzību, taču liela daļa uzņēmēju jūta iekšēju nepieciešamību apvienoties kopējā organizācijā. Turklāt tieši tajā laikā notika valsts meža pārvaldes reforma, noslēgumam tuvojās ilgtermiņa nomas līgumi valsts mežos un to apsaimniekošanai tika dibināta AS „Latvijas valsts meži”, tāpēc vēl jo svarīgāk bija radīt spēcīgu institūciju, kas pārstāvētu visu ražotāju intereses sarunās par resursu pieejamību.

Tā kā visā pasaulē ar katru gadu pieaug cilvēku rūpes par vidi un, izvēloties preces un pakalpojumus, aizvien lielāka nozīme tiek pievērsta to ietekmei uz globālo ekoloģiju un klimatu, aizvien vairāk Latvijas mežu apsaimniekotāju un ražošanas uzņēmumu pēdējā desmitgadē centušies iegūt kādu no sertifikātiem, kuri apliecina ilgtspējīgu koksnes resursu izmantošanu. Latvijā meža apsaimniekošanas un koksnes produktu piegādes ķēdes tiek sertificētas pēc divām pasaulē atzītākajām shēmām – FSC un PEFC. Šobrīd pilnīgi visi valsts īpašumā esošie meži ir sertificēti pēc PEFC sertifikācijas sistēmas, bet PEFC piegāžu ķēdes sertifikāts ir 15 Latvijas uzņēmumiem. Savukārt 280 uzņēmumi un mežu īpašnieki ir FSC piegāžu ķēdes sertifikāta turētāji, bet kopējā

pēc FSC standartiem sertificētā mežu platība Latvijā ir lielāka par 793 tūkstošiem hektāru.

Gadu gaitā daudz darba ieguldīts ne tikai savas valsts tēla spodrināšanā ārvalstīs, bet arī korporatīvās atbildības veidošanā tepat Latvijā. Rūpējoties gan par tehnoloģiju, gan cilvēkresursu attīstību, nozares uzņēmumi aktīvi atbalstījuši dažādus zinātnes, izglītības, kultūras un sporta pasākumus, kā arī veicinājuši nozares darbinieku sociālo nodrošināšanu. Domāts arī par ēnu ekonomikas apkarošanu – tieši kokapstrādes nozare bija iniciators 2001. gadā ieviestajai pievienotās vērtības nodokļa reversajai maksāšanas kārtībai.

Ar mērķi Latvijas nacionālo bagātību – mežus – saglabāt arī nākamajām paaudzēm, visas meža nozarē iesaistītās puses ir vienojušās par visiem kopīgiem pamatprincipiem. Meža nozares attīstības ilgtermiņa stratēģiskos un taktiskos mērķus nosaka 1998. gada 28. aprīlī Latvijas Republikas Ministru kabineta apstiprinātā Latvijas Meža politika. Tās pamatā ir Latvijas Republikas Satversme, Latvijas Republikas ratificētās starptautiskās konvencijas un starptautiskie līgumi, valdības parakstītās starptautiskās vienošanās, nacionālās meža apsaimniekošanas tradīcijas un pieredze, kā arī zinātniski pamatotas Latvijas dabas, sociālās un ekonomiskās likumsakarības. Latvijas Meža politika balstās uz ilgtspējīgas mežu apsaimniekošanas principiem, kas izpaužas kā mežu un mežaiņu pārvaldīšana un izmantošana tādā veidā un apmērā, lai tiktu saglabāta to bioloģiskā daudzveidība, produktivitāte, reģenerācijas spēja, dzīvotspēja un to potenciāls tagad un nākotnē veikt attiecīgās ekoloģiskās, saimnieciskās un sociālās funkcijas vietējā, valsts un globālā mērogā un netiktu nodarīts kaitējums citām ekosistēmām.

03

Latvijas meža vēsture

Lai varētu objektīvi paraudzīties uz šā brīža situāciju Latvijas meža un kokapstrādes nozarē un novērtētu, kā Latvijas Meža politikas pamatprincipi tiek īstenoti dzīvē, vispirms nedaudz jāieskatās pagātnē un jāizprot, kādā veidā mūsu valsts teritorijā izveidojušās tieši tādas mežu platības, kādas tās redzam šodien.

Pašreizējās augu un koku sugas sāka attīstīties tikai pirms apmēram 14–16 tūkstošiem gadu, kad no Latvijas teritorijas atkāpās pēdējie lielā ledus laikmeta šļūdoņi, kas bija dominējuši iepriekšējos 200 tūkstošus gadu. Sākumā zemi iekaroja tundrai raksturīga augu valsts ar pundurbērziem, pundurkārkiem, ķērpjiem un sūnām, taču, klimatam kļūstot siltākam, Latvijas teritorijā sāka iesakņoties mūsdienām raksturīgās meža koku sugas: parastā priede un āra bērzs. Latvija maksimālo mežainumu sasniedza pirms apmēram deviņiem tūkstošiem gadu, kad meži klāja 90% tagadējās valsts teritorijas. Laikam ritot, klimats kļuva aizvien siltāks un mitrāks, kas veicināja platlapju mežu izplatību ar ozoliem, liepām, vīksnām un lazdām. Visā Latvijas teritorijā bija sastopams skābardis un dižskābardis.

Pirms apmēram sešiem tūkstošiem gadu mežu platības tagadējā Latvijas teritorijā pirmo reizi sāka samazināties. Tas izskaidrojams gan ar purvu platības palielināšanos vēsā un mitrā klimata ietekmē, gan, nenoliedzami, arī ar cilvēku darbības ietekmi. Tā laika Latvijas iedzīvotāji aktīvi cirta un dedzināja mežus, lai iegūtu zemi pārtikas kultūraugu audzēšanai. Tā kā līdumus parasti centās ierīkot auglīgākajās augsnēs, kurās auga tieši platlapju meži, to platības pamazām saruka. Turklāt lauksaimniecības zemes izmantošanas cikls aizņēma vien astoņus gadus – pēc tam līdumam atkal jāaizaug ar mežu. Taču platlapju koku sugas neatjaunojās, teritorijas aizņēma priede, bērzs un baltalksnis.

Jau tolaik koksne kļuva par neatņemamu cilvēku dzīves sastāvdaļu. Tā bija ne tikai galvenais būvmateriāls; no koka tika darināti arī teju visi sadzīves priekšmeti. Turklāt, ja nebūtu malkas, ko kurināt, Latvijas teritorija diez vai tolaik būtu apdzīvota.

Kad 11. gadsimtā līdumus zemkopībā nomainīja pāpju sistēma, mežs no aramzemēm tika izspiests pavisam. Šajā sistēmā zemi izmantoja ik pēc trim gadiem, pārējo laiku ļaujot tai atpūsties. Vienlaikus, attīstoties viduslaiku saimniecībai un cilvēku skaitam kļūstot aizvien lielākam, ar katru gadsimtu pieauga arī vajadzība pēc kokmateriāliem. Visplašāk to ieguve notika apdzīvotu vietu tiešā tuvumā un upju krastos, kas tolaik kalpoja kā galvenās maģistrāles zāģbaļķu transportēšanai. Rezultātā pēdējo 1000 gadu laikā mežu platība Latvijā ir gan vairākkārt strauji samazinājusies, gan atkal atjaunojusies dažādu karu, epidēmiju un valsts iekārtu ietekmes dēļ. Arī tolaik nereti bija sastopamas mūsdienām ļoti raksturīgas situācijas, piemēram, malkas trūkums, kad to nācās ievest no tālienes, vai arī neapstrādātu lauksaimniecības zemju aizaugšana ar bērziem un alkšņiem.

19. gadsimta otrajā pusē līdz ar rūpniecisko revolūciju notika strauja iedzīvotāju skaita palielināšanās un pilsētu attīstība, kas savukārt nozīmēja milzīgu koksnes resursu izmantošanu būvniecībā, apkurē, mēbeļu un dažādu citu ikdienas preču ražošanā. Rezultātā 19. un 20. gadsimta mijā meži klāja vairs tikai 10–30% Latvijas teritorijas. Vienlaikus ar koksnes izmantošanu attīstījās arī izpratne par mežu apsaimniekošanas principiem, to kopšanu un atjaunošanu. Lai gan Latvijā tika izmantota vācu mežsaimniecības prakse, tieši 20. gadsimta sākumā lielu ieguldījumu mežu attīstībā deva pašmāju mežkopji, piemēram, Eižens Ostvalds, kura izstrādātie principi tiek lietoti arī mūsdienās.

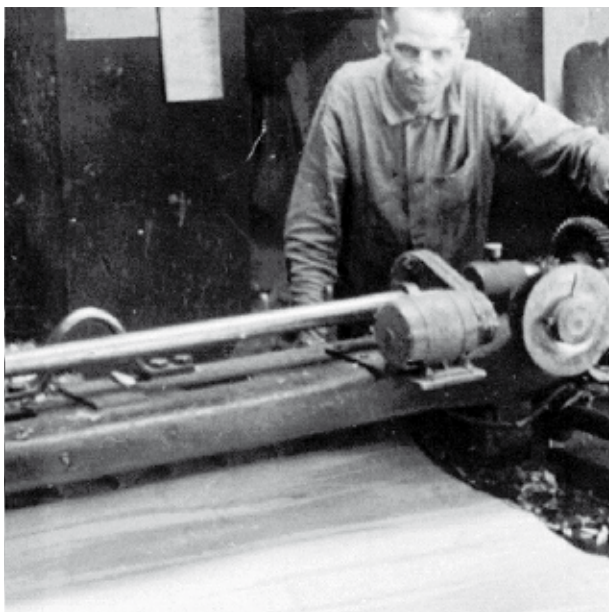
Pirmā pasaules kara laikā jau tā sarukušās Latvijas mežu platības ievērojami cieta. Kokus lielās vienlaidus platībās izcirta frontes rajonu tuvumā – iežogojumu, zemnīcu, tiltu un nocietinājumu būvei. Visvairāk cieta tieši saimnieciski vērtīgākās mežaudzes Kurzemē un Daugavas piekrastē, gar kuru bija izvietota frontes līnija.

Līdz ar Latvijas Republikas proklamēšanu 1918. gada 18. novembrī aktuāls kļuva jautājums par valstij piederošo un privātajā īpašumā nonākušo meža platību apsaimniekošanu. Pagaidu valdībai uzturoties Liepājā, 1919. gada 19. februārī tika nodibināts Mežu departaments, kura pārziņā nonāca bijušie privāto muižu un „kroņa” meži. Rezultātā, ieskaitot purvus un citas neapmežojamas teritorijas, Latvijas valsts mežsaimniecības platība sasniedza gandrīz divus miljonus hektāru. Pirms

Otrā pasaules kara sākuma Latvijā uz vienu iedzīvotāju bija 0,9 hektāri meža, kurā lielāko daļu jeb 77% veidoja skuju koki – priele un egle.

Lai gan, līdzīgi kā mūsdienās, arī tolaik ciršanas apjomu valsts mežos regulēja piegādu tāme, straujais būvniecības temps Latvijas laukos, kā arī pozitīvās eksporta cenu izmaiņas mudināja gandrīz katru gadu pieļaut būtiskas atkāpes no iepriekš noteiktajām normām. Kopā no 1920. līdz 1935. gadam no valsts mežiem tika izsniegti 78,7 miljoni m³ koksnes. Vēl kāda atšķirība no mūsdienām – par valsts mežos izsniegto koksni dažādas patērētāju grupas norēķinājās atšķirīgi. Par tirgus cenu koksne tika izsniegta kokrūpniekiem, koksnes tirgotājiem, kā arī valsts līdzekļiem – dedzināmajai malkai valsts iestāžu apkurei un Mežu departamenta īpašumā esošo zāgētavu vajadzībām. Savukārt lauku iedzīvotāji un jaunsaimnieki ikdienas vajadzībām un karā izpostīto saimniecību atjaunošanai saņēma koksni ar atlaidi no divām trešdaļām un līdz piektdaļai no valsts noteiktās taksācijas vērtības. Publiski pieejamu ceļu un tiltu, kā arī mežsaimniecības un mežu administrācijas vajadzībām koksne no valsts mežiem tika izsniegta par brīvu.

Pirmā pasaules kara laika postījumu atjaunošana pagājušā gadsimta 20. gados Eiropā radīja lielu pieprasījumu pēc kokmateriāliem, kas veicināja cenu celšanos. Latvijas kokrūpnieki šo apstākli veiksmīgi izmantoja, un Latvijas pirmās brīvvalsts laikā koksnes eksports pēc apjoma veidoja 83%, bet pēc vērtības 38% no valsts kopējā eksporta. Lielākās eksporta produktu grupas bija zāgmateriāli, saplāksnis, taras materiāli, stutmalka, papirmalka, sērkokciņi un tēsti kokmateriāli. Lai gan pēc Kārļa Ulmaņa nākšanas pie varas nopietna uzmanība tika pievērsta arī citu Latvijas ražojumu, īpaši lauksaimniecības produktu, eksportam, arī tad faktiskais valsts ekonomikas stabilitātes garants joprojām bija koksne.

Pēc Otrā pasaules kara, sākoties padomju okupācijas gadiem, tautsaimniecība Latvijā tika attīstīta centralizēti, atbilstoši piegādes plānam, iesaistot to visas PSRS teritoriālajā darba dalīšanā. Lai gan valstī bija attīstīta mežsaimniecība un turpinājās plaši pētījumi mežkopībā un mežu selekcijā, kokrūpniecība tolaik nebija prioritāro nozaru sarakstā. Tās vietā tika attīstīta elektrotehnika, radioelektronika, aparātu būve, transporta mašīnbūve, ķīmijas un farmaceitiskā rūpniecība, tri-

kotāžas, pārtikas pusfabrikātu ražošana. Lauksaimniecībā – zvejniecība, piena govkopība, bekona cūkkopība. Jāpiezīmē, ka arī lauksaimniecība sākotnēji nebija Padomju Latvijas prioritāšu vidū un tā attīstījās tikai pagājušā gadsimta 60. gados, kad tika nosusināti gandrīz miljons hektāru mitro augšņu. Taču pa to laiku liela daļa lauksaimniecībā neizmantotās zemes jau bija paspējuši aizņemt ar mežu, ko padomju gados koksnes ieguvei neizmantoja.

04

Latvijas meža resursi

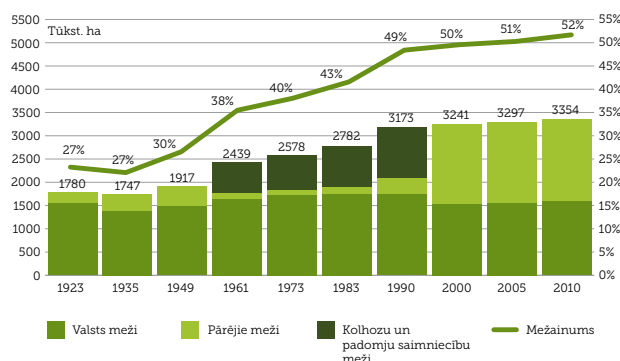

Meža platība

Ari pēc valsts neatkarības atjaunošanas Latvijas mežu platība stabili turpināja palielināties, pieaugot par aptuveni 60 000 hektāru gadā. Šis process galvenokārt saistīts ar lauksaimniecībā neizmantoto zemju apmežošanu – gan cilvēkiem mērķtiecīgi stādot jaunas mežaudzes, gan kokiem pašiem iekarojot jaunas platības. Bez šaubām, šai procesā svarīga ir bijusi arī sabiedrībā ar katru gadu pieaugoša izpratne par mežu kā vērtību, ko var ne tikai izmantot šodien un tūlīt, bet atstāt mantojumā nākamajām paaudzēm. Rezultātā 2010. gadā mežainums Latvijā ir 52% no kopējās valsts platības, savukārt kopējā meža platība sasniegusi 3 354 000 hektāru. Tas nozīmē, ka uz vienu iedzīvotāju Latvijā ir 1,5 ha meža – gandrīz divas reizes vairāk nekā pirmās brīvvalsts laikā.

Mūsdienās meža resursus raksturojoša informācija par visu Latvijas teritoriju kopumā tiek iegūta ar meža resursu statistiskās inventarizācijas (MSI) jeb meža resursu monitoringa palīdzību. To kopš 2003. gada veic Latvijas Valsts mežzinātnes institūts (LVMI) „Silava”. Tas nenozīmē, ka valstī tiek uzskaitīts katrs koks un mērīts tā augšanas temps – vispārēja informācija par mežiem tiek iegūta, pētot atsevišķas 500 m² lielas zinātnieku konkrēti izdalītas parauglaukumu teritorijas dažādos mežu tipos. Savukārt katra konkrētā meža īpašuma apsaimniekošanas plānošanas un pasākumu īstenošanas iespējamību nodrošina meža inventarizācija, kas veikta meža nogabalu līmenī.

Meža platība pēc īpašuma formas

Datu avots: 1990–2010 MSI, 1923–1990 Meža fonds

Lai gan Latvija pēc teritorijas ir salīdzinoši maza valsts, mežu ziņā mums ir ar ko lepoties – Latvija ir ceturta mežainākā valsts Eiropā, mūs apsteidz vien Somija (77%), Zviedrija (76%) un Slovēnija (63%). Kopumā Eiropas Savienībā (ES) meži aizņem 41% teritorijas un pēdējo 20 gadu laikā to platība palielinājusies par 17 miljoniem hektāru. Salīdzinājumam – pēc ANO Pārtikas un lauksaimniecības organizācijas (FAO) apkopotajiem datiem, kopējā pasaules mežu platība ir aptuveni četri miljardi hektāru jeb 31% planētas sauszemes teritorijas. Puse pasaules mežu koncentrēti piecās valstīs: Krievijā, Brazīlijā, Kanādā, ASV un Ķīnā.

Mežā uzkrātais koksnes apjoms

Tā kā mežu platības Latvijā pēdējo 20 gadu laikā nepārtraukti ir palielinājušās, ievērojami pieaudzis arī mežā uzkrātais koksnes apjoms jeb koksnes krāja. Koksnes ieguvei 2010. gadā Latvijā ir pieejami 93% meža teritoriju

jeb 3 155 000 hektāru ar kopējo koksnes krāju 592 miljoni kubikmetru. Pārējos mežos dažādi tiesiskie, ekonomiskie vai vides aizsardzības ierobežojumi nepieļauj koksnes ieguvei vai pieļauj to stipri ierobežotā apmērā.

Tūlīt pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas, kad eksporta tirgi vēl nebija iekaroti, koksni Latvijā ieguva vien 42% apmērā no ikgadējā krājas pieauguma. Turpmākajos gados situācija strauji mainījās. Tā kā pievienotās vērtības tolaik saražotajos produktos bija salīdzinoši maz un apjoma uzturēšanai bija nepieciešami lieli koksnes resursi, sākās visai intensīvs mežu izmantošanas periods, un ciršanas apjoms līdz 2000. gadam sasniedza 90% no ikgadējā krājas pieauguma. Lai no Latvijas masveidā neizvestu neapstrādātus zāgbaļķus, no 1992. līdz 1998. gadam tika ieviesta izvedmuita apaļajiem kokmateriāliem.

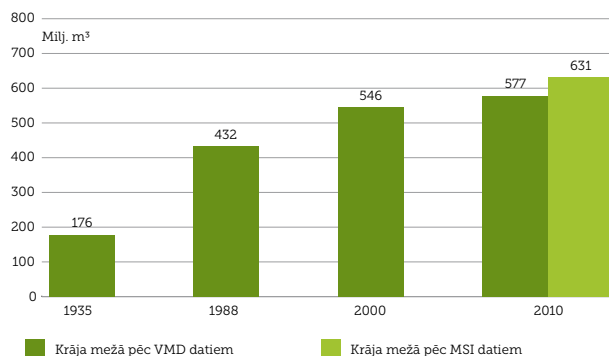
Pēc 2000. gada, līdz ar AS „Latvijas valsts meži” (LVM) izveidošanu, koksnes ieguves īpatsvars no ikgadējā krājas pieauguma samazinājās un 2005. gadā veidoja vien 72%. Salīdzinājumam – tajā pašā laikā Igaunijā tie bija 52%, Somijā 70%, Lietuvā 73% un Zviedrijā 85%. Rezultātā ikgadējais ciršanas apjoms Latvijas mežos katru gadu ir ievērojami mazāks nekā kopējais koksnes krājas pieaugums. Tas uzskatāmi parāda, ka mežus Latvijā izcērt daudz mazākā apmērā, nekā tie dabiski pieaug, kas

savukārt ir viens no uzskatāmākajiem piemēriem tam, ka mežu apsaimniekošana Latvijas mežos ir ilgtspējīga.

Taču koksnes apjoms mežos palielinās ne tikai tāpēc, ka mežu kļūst vairāk. Koksnes krājas pieaugumu pēdējos 20 gados ir veicinājusi arī mērķtiecīga mežsaimnieciskā darbība, mežu selekcijā, atjaunošanā, kopšanā un mežizstrādē cenšoties izmantot jaunākos zinātnes un tehnoloģiju sasniegumus. Šo darbību rezultātā vērojama arī stabila tendence krājas pieaugumam uz vienu meža hektāru, kas liecina par mežaudžu ražības uzlabošanos. Salīdzinot, piemēram, ar 1961. gadu, ciršanas vecumu sasniegušo mežaudžu vidējā krāja 2010. gadā palielinājusies par 78 m³ uz hektāru, sasniedzot 281 m³/ha. Tas nozīmē, ka mežs ir kļuvis vērtīgāks un no viena hektāra iespējams iegūt daudz vairāk derīgu lietaskoku nekā agrāk. Jeb – vienu un to pašu zāģbaļķu apjomu iespējams iegūt, nocērtot mazāku meža platību.

Kopējā koksnes krāja

Datu avots: Meža fonds, Valsts Meža dienests (VMD), MSI

Meža vecuma struktūra

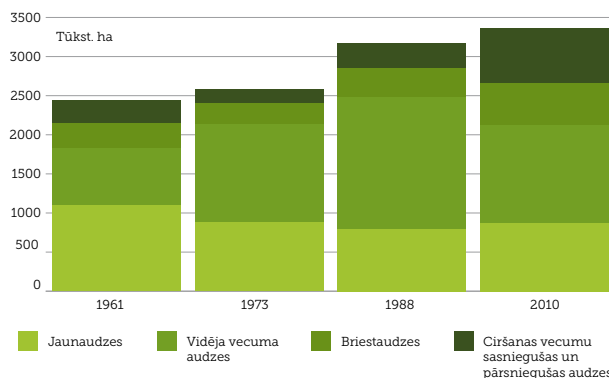

Lai novērtētu, cik daudz koksnes Latvijas mežos šobrīd ir pieejams saimnieciskai izmantošanai un kāds būs tās apjoms nākotnē, svarīgi zināt mežu vecuma struktūru. Ideālā gadījumā jauno mežu platībām vajadzētu būt apmēram tikpat lielām kā vidēja un pieauguša vecuma mežiem. Tāpat arī katrai koku sugai teorētiski vajadzētu būt līdzīgi pārstāvētai visās vecuma klasēs. Pretējā gadījumā var rasties situācija, ka, piemēram, izveidojas milzīgas jaunaudžu platības ar fantastiski lielu ikgadējo krājas pieaugumu, taču likums kokus cirst aizliedz,

un rezultātā pieejamais koksnes apjoms ir nulle. Vai arī visi meži vienlaicīgi sasniedz savu pilnbriedu, krājas pieaugums ir gandrīz apstājies, un, kokiem pakāpeniski ejot bojā, nākotnē saimnieciski izmantojamā krāja samazinās.

Lai novērtētu mežu vecuma struktūru, mežsaimnieki koku vecumu sadala vecuma klasēs, kuru intervāls ir atkarīgs no konkrētās koku sugas augšanas gaitas. Piemēram, skuju kokiem un cietajiem lapu kokiem (ozolam, osim, kļavai, gobai un vīksnai) vecuma klases mainās ik pēc 20 gadu intervāla, savukārt mīkstajiem lapu kokiem (bērzam, apsei, melnalksnim) vecuma klašu intervāls ir desmit gadi, bet baltalksnim – tikai pieci gadi.

Mežaudžu vecumstruktūra

Datu avots: 2010 MSI, 1961–1988 Meža fonds

Kopējā situācija liecina, ka pēdējo 20 gadu laikā Latvijas mežos vecuma struktūra apzināti tiek izlīdzināta, pamazām virzoties uz teorētiski optimālāko meža modeli. Jaunaudžu platības vienmērīgi saglabājušās gandrīz nemainīgā līmenī, kas uzskatāmi liecina – cirsmas Latvijā tiek atjaunotas, un nav pamata bažām par mežu ilgtspēju. Tajā pašā laikā pamazām palielinājies briestaudžu, kā arī ciršanas vecumu sasniegušo un pāraugušo audžu

īpatsvars. Daļēji tas skaidrojams ar 2000. gadā pieņemto jauno Meža likumu, kas vairākām koku sugām samazināja galvenās cirtes vecumu, rezultātā palielinot mežizstrādei pieejamo koksnes apjomu. Tāpat šobrīd ciršanas vecumu sasniedz pēc Otrā pasaules kara novārtā atstātās lauksaimniecības zemēs dabiski veidojušās bērza, apses un baltalkšņa audzes, kā arī Pirmā pasaules kara laika izcirtumu vietā iestādītās priežu audzes.

Koku sugas Latvijas mežos

	Platība, tūkst. ha	Platība, %
Skuju koki	1453,6	46,0
Priede	914,5	28,9
Egle	537,4	17,0
Pārējie skuju koki	1,7	0,1
Lapu koki	1708,8	54,0
Bērzs	883,6	27,9
Apse	244,7	7,7
Melnalksnis	161,2	5,1
Baltalksnis	310,2	9,8
Osis	25,9	0,8
Ozols	21,3	0,7
Pārējie lapu koki	62,1	2,0

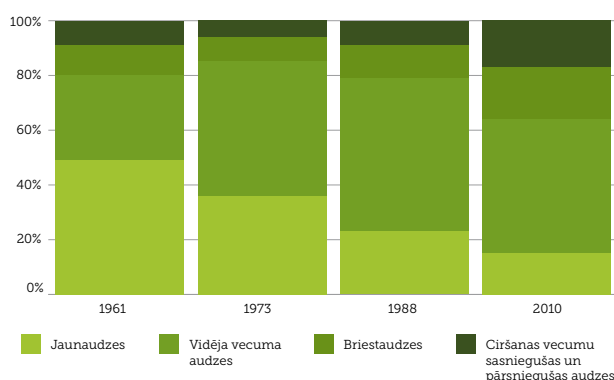
Datu avots: 2010 MSI

Kā liecina meža statistiskās inventarizācijas dati, 2010. gadā lielāko daļu Latvijas mežu aizņem lapu koki. Tie dominē, arī skatoties pēc kopējās koksnes krājas – Latvijas mežos ir 335 miljoni kubikmetru lapu koku un 296 miljoni kubikmetru skuju koku. Salīdzinājumā ne tikai ar pirmās Latvijas brīvvalsts laiku un padomju gadiem, bet arī ar 1990. gadu lapu koku īpatsvars Latvijas mežos nemitīgi palielinājies. Tas skaidrojams gan ar to, ka meža statistiskā inventarizācija ir precīzāka uzskaites sistēma par iepriekšējām, gan ar cilvēku saimnieciskās darbības rezultātiem. Valsts īpašumā esošajos mežos skuju koku cirsmas lielākoties tiek mērķīgi atjaunotas ar egles vai priedes stādiem, bet privātajos mežos, īpaši 90. gados, cirsmu atjaunošanās daudzos gadījumos notika dabiski, dominējot lapu koku sugām. Arī lauksaimniecības zemju dabiskās apmežošanās rezultātā palielinās tieši bērza, apses un baltalkšņa īpatsvars.

Priede

Skatoties uz Latvijas kokrūpniecībai nozīmīgākajām koku sugām, īpaša uzmanība jāpievērš priedei. Galvenajā cirtē priedi drīkst izmantot, kad tā sasniegusi 101 gada vecumu, tāpēc šobrīd Latvijā tiek cirstas 19. un 20. gadsimta mijā stādītās priežu audzes. Arī turpmākos 50 gadus priede būs plaši pieejama, jo tā bija viena no galvenajām sugām, ko stādīja mežos pirmās Latvijas brīvvalsts laikā – no visām priežu audzēm šobrīd 19% ir briestaudzes un 49% – vidēja vecuma priežu audzes. Taču priežu jaunaudžu platībām pēdējo 50 gadu laikā ir bijusi tendence ievērojami samazināties, 2010. gadā veidojot vien 15% no kopējās priežu audžu platības. Zema jaunaudžu īpatsvars un fakts, ka sarūk arī kopējās priežu platības, nozīmē to, ka tālākā nākotnē prognozējams pieejamās priedes koksnes apjoma samazinājums.

Mežaudžu vecumstruktūra – priede

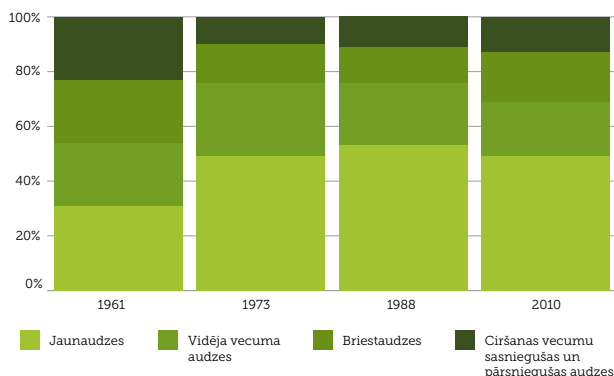

Datu avots: 2010 MSI, 1961–1988 Meža fonds

Egle

Otrai Latvijas ekonomiski nozīmīgākajai skuju koku sugai – eglei – mežaudžu vecumstruktūra pēdējo 30 gadu laikā saglabājusies gandrīz nemainīga. Šobrīd gandrīz pusi egļu platību veido jaunaudzes, 20% ir vidēja vecuma audzes, 19% – birstaudzes, savukārt 13% egļu ir sasniegušas un pārsniegušas ciršanas vecumu, kas šai sugai ir 81 gads. Šāds vecuma struktūras sadalījums ir skaidrojams ar pagājušā gadsimta 60. un 70. gados valdošo egļu stādīšanas bumu, kā rezultātā tika izveidotas milzīgas egļu tīraudzes. Tolaik nereti egle tika stādīta arī vietās, kur pirms tam bija augusi priede. Daudzi no padomju gados stādītajiem egļu mežiem pēc 1990. gada tika izcirsti un atkal atjaunoti ar egli. Tas izskaidro, kāpēc Latvijā ir tik daudz egļu jaunaudžu. Turklāt atšķirībā no priežu mežiem egļu audzes veiksmīgi atjaunojas arī dabiski.

Mežaudžu vecumstruktūra – egle

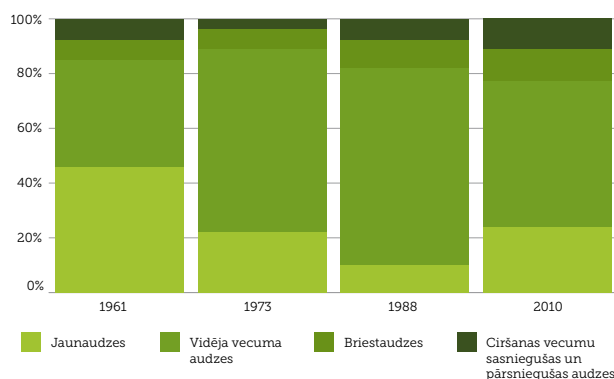

Datu avots: 2010 MSI, 1961–1988 Meža fonds

Bērzs

90. gadu sākumā vairāk nekā divas trešdaļas Latvijā sastopamā bērza resursu bija vidēja vecuma audzēs, bet 2010. gadā bērza audžu vecuma struktūra ir izlīdzinājusies. Vairāk nekā divkārt palielinājies jaunaudžu skaits, sasniedzot 24% no kopējās bērza audžu platības, savukārt tikai neliels pieaudzis ciršanas vecumu sasniegušo un pāraugušo audžu apjoms, sasniedzot 11%. Šāda vecumstruktūra skaidrojama ar to, ka bērzs bija viena no sugām, kas pirmā dabiskā ceļā ieauga padomju laikos lauksaimniecībā neizmantotajās zemēs. Turklāt, attīstoties uzņēmuma „Latvijas Finieris” ražošanas jaudām, aizvien lielākas platības tiek mērķtiecīgi apstādītas ar bērzu. Saplākšņa ražotājs 1996. gadā uzsāka savu Bērzu programmu, lai palielinātu bērza audžu platības un popularizētu to audzēšanu Latvijā.

Mežaudžu vecumstruktūra – bērzs

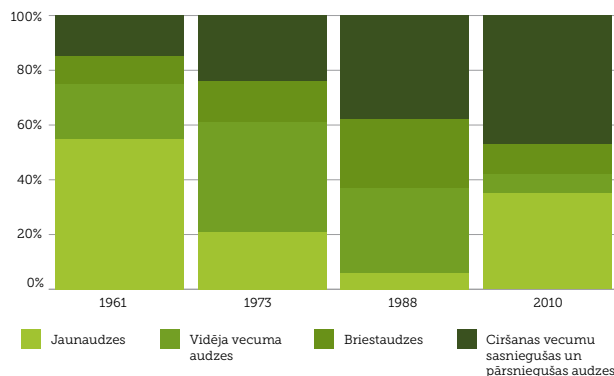

Datu avots: 2010 MSI, 1961–1988 Meža fonds

Apse

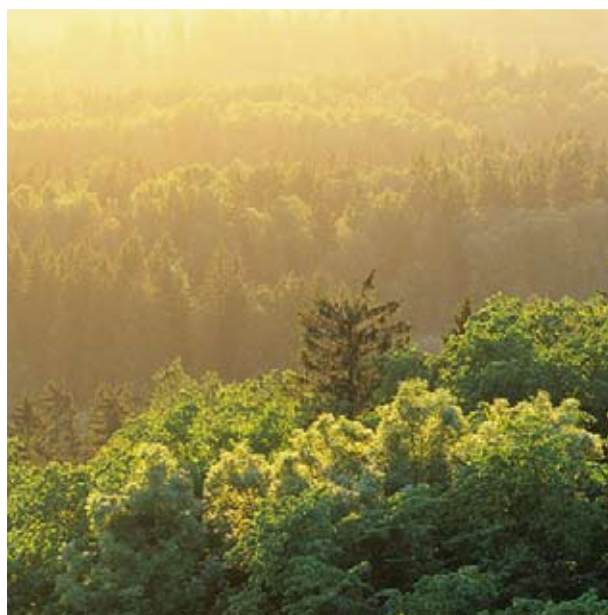
Pilnīgi atšķirīga situācija vērojama apses audžu vecumstruktūrā – šobrīd 47% kopējās platības veido ciršanas vecumu sasniegušas un pārsniegušas audzes, kas līdzīgi kā bērzam galvenokārt veidojušās, aizaugot lauksaimniecībā neizmantotajām zemēm. Lai gan vidēja vecuma audžu un birstaudžu īpatsvars nav liels – attiecīgi 7% un 11%, apses koksnes resursu pieejamība nākotnē nav apdraudēta, jo šobrīd Latvijā 35% apšu platību veido jaunaudzes un šī koku suga galvenās cirtes vecumu sasniedz visātrāk – 41 gada vecumā.

Mežaudžu vecumstruktūra – apse

Datu avots: 2010 MSI, 1961–1988 Meža fonds

Oglekļa uzkrājums

Pēdējos gadus visā pasaulē aizvien aktuālāka kļūvusi kaitīgo izmešu apjoma atmosfērā samazināšana, lai apturētu globālo sasilšanu. Šīs problēmas risināšanā būtiska loma ir meža nozarei, jo koki uzņem no atmosfēras oglekļa dioksīdu (CO_2), ko saglabā iekonservētu sevī ne tikai augšanas laikā, bet arī no koksnes izgatavotās lietās. Palielinoties meža platībām, tiek veicināta CO_2 piesaiste lielākā apjomā, savukārt, aizvien vairāk izmantojot koksnes produktus, samazinās nepieciešamība pēc fosilajiem enerģijas avotiem, kas piesārņo atmosfēru.

Latvija ir izpildījusi Kioto protokolā noteikto prasību līdz 2012. gadam samazināt kaitīgo izmešu daudzumu par 8% salīdzinājumā ar 1990. gadu. Ņemot vērā stabilo mežainuma un koksnes krājas pieaugumu, šobrīd meža nozares radītais CO_2 piesaistes apjoms divas reizes pārsniedz kopējās Latvijas radītās emisijas, nodrošinot mūsu valstij pozitīvu siltumnīcefekta gāzu bilanci. Vēl vairāk – Latvija ir viena no retajām valstīm pasaulē, kurai mežsaimniecības radītā CO_2 piesaiste ir lielāka nekā kopējais valsts kaitīgo izmešu apjoms.

Lielākā daļa Latvijas mežos uzkrātā oglekļa ir ieslēgta augsnē. 2008. gadā šis apjoms sasniedza 948 miljonus tonnu. Tai seko dzīvā biomasā, kurā uz 2008. gadu uzkrāti 271,7 miljoni tonnu oglekļa. Savukārt oglekļa uzkrājumi nedzīvajā zemsegā un nedzīvajā koksņē ir daudz mazāki – attiecīgi 79,5 un 20 miljoni tonnu.

Lai arī nākotnē mēs spētu saglabāt CO_2 piesaistes apjomu pašreizējā līmenī, svarīgi, lai Latvijā saglabātos augsts vidēja vecuma mežaudžu īpatsvars, jo tās ir lielās CO_2 piesaistītājas. Pieaugušu un pāraugušu mežaudžu īpatsvara palielināšanās nākotnē var CO_2 akumulēšanas potenciālu samazināt.

Kokrūpniecība stimulē intensīvāku mežu atjaunošanu; kamēr vien nocirsto koku vietā tiks stādīti jauni, mežs arī turpmāk veiksmīgi pildīs oglekļa krātuves funkcijas. Salīdzinājumam – pilnīgi dabisks mežs pats arī atjaunojas, taču 700 gadu laikā nomainās tikai divas trīs koku paaudzes. Aktīvi un prasmīgi apsaimniekotā mežā šajā laikā nomainās līdz pat desmit koku paaudzēm, un rezultātā gan vides, gan cilvēku ieguvums no uzkrātā oglekļa ir ievērojami lielāks.

05

Mežs un vide

Meža veselība un dzīvotspēja

Līdzīgi kā cilvēki domā par savām nākotnes iespējām, arī par mežu ilgtspējīgu apsaimniekošanu runājot, ir svarīgi apzināties, vai to veselības stāvoklis ir stabils un vai mežu dzīvotspēju neapdraud kādi iekšēji vai ārēji faktori. Kā liecina katru gadu veiktais meža veselības stāvokļa monitorings, šai ziņā Latvijā satraukumam nav pamata – kopējam meža veselības stāvoklim ir stabila tendence uzlaboties. Tas galvenokārt skaidrojams ar to, ka visa valsts tautsaimniecība kopš 90. gadu sākuma ir kļuvusi „zaļāka” – ražošanas uzņēmumos ieviesta daudz stingrāka kaitīgo izmešu kontrole, pārtraukta lauku miglošana no gaisa, kā arī stājušās spēkā virkne vidi saudzējošu normu. Rezultātā ievērojami samazinājies gaisa piesārņojuma līmenis, kas ir viens no mežu veselību ietekmējošiem faktoriem.

Ļoti svarīgs rādītājs, ko izmanto mežaudžu stāvokļa novērtēšanai kopumā ir defoliācija jeb skuju vai lapu zudums koka vainagā. Par bojātiem tiek uzskatīti koki, kuru defoliācija ir lielāka par 25%. Novērojumi liecina, ka kopš

Latvijas neatkarības atjaunošanas galveno skuju koku sugu vainagu stāvoklis ir stabilizējies un pēdējā desmitgadē uzrāda tikai vieglu bojājumu pakāpi, lai gan laika posmā no 1990. līdz 1995. gadam kopējie priežu vainaga bojājumi bija vērtējami kā vidēji smagi.

Jāpiezīmē gan, ka pēdējo desmit gadu laikā vairākām koku sugām Latvijā novērotas veselības problēmas, kuru cēloņi nav pilnībā izpētīti. Lai atvieglotu zinātnieku darbu pie šīs problēmas risināšanas, nozīmīga ir ES izdotajā Zaļajā grāmatā „Meža aizsardzība un meža informācija ES – gādājot par mežu gatavību klimata pārmaiņām” iekļautā ideja par meža informācijas un visu veidu monitoringu īstenošanu ES līmenī, uzlabojot starpvalstu koordināciju šajā jomā.

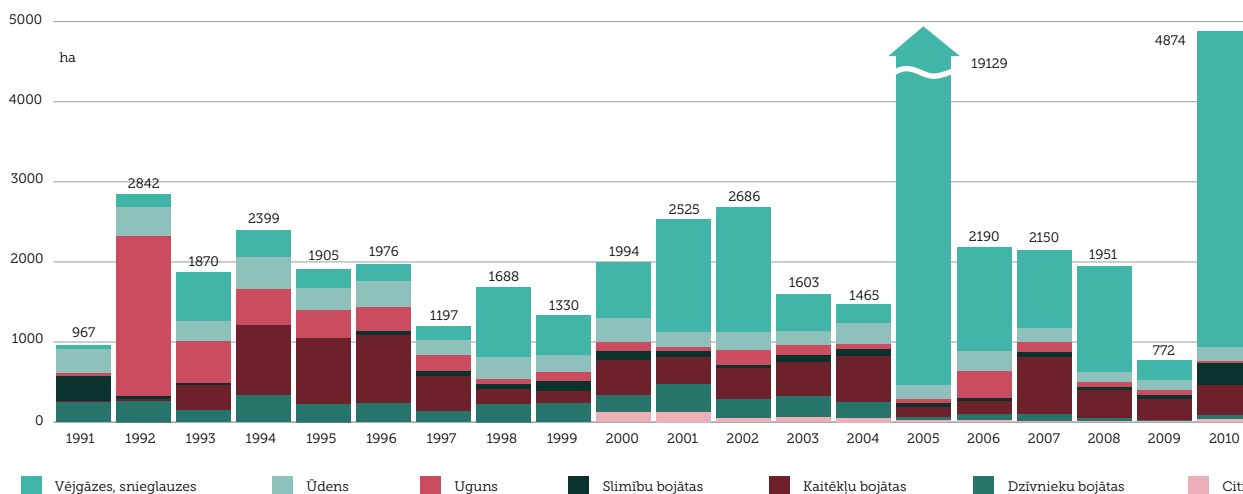
Salīdzinot ar daudzām citām Eiropas valstīm, Latvijas mežu veselību neapdraud regulāras un plašas dabas

katastrofas. Gan agrāk, gan mūsdienās viens no galvenajiem dabiskajiem Latvijas mežaudžu masveida bojājumu cēloņiem ir bijis vējš. Droši vien daudziem vēl nesenā atmiņā saglabāties 2005. gada 9. janvāra netipiski spēcīgais orkāns, kas nodarīja ievērojamus zaudējumus Latvijas mežiem, izgāzot vai nolaužot apmēram 16 tūkstošus hektāru mežaudžu. Kopumā vētras rezultātā bojātās koksnes apjoms, pēc ekspertu atzinuma, bija 7,4 miljoni kubikmetru un līdz ar to ir lielākās vētras radītās sekas pēdējo 20 gadu laikā.

Pēdējo gadu bargās un sniegiem bagātās ziemas mežinieku leksikā atkal atdzīvinājušas siltākajos gados laimīgi aizmirstu terminu – snieglauzes. 2010. gada beigās un 2011. gada sākumā tās izpaudās īpaši skarbi – snieglaužu radītie elektroenerģijas padeves traucējumi, īpaši Latgales pusē, bija tik ilglaicīgi un apjomīgi, ka lika Latvijas premjeram Valdim Dombrovskim pieņemt lēmumu par ārkārtas situācijas izsludināšanu lielā daļā valsts teritorijas.

Taču meža nozare ir pierādījusi, ka ļoti veiksmīgi spēj tikt galā arī ar šādām neprognozējamām ārkārtas situācijām. Vētru un snieglaužu seku likvidācijas darbi vienmēr plānoti un veikti ļoti operatīvi, tādā veidā censoties maksimāli novērst meža kaitēkļu masveida savairošanos, kas ir vēl viens nopietns mežaudžu masveida bojājumu cēlonis Latvijā. Lai gan zinātnieku veiktie novērojumi liecina, ka meža kaitēkļu savairošanās apjomam Latvijā ir ciklisks raksturs bez izteiktas bojājumu apjoma samazināšanās vai palielināšanās tendences, iepriekš neprognozētu kukaiņu un slimību izplatību pēdējos 20 gados visvairāk ir veicinājusi tieši vētru un snieglaužu radīto seku savlaicīga nesakopšana. Dabas stihiju skartajos skuju koku mežos visstraujāk savairojas egļu astoņzobu mizgrauzis, tāpēc vētru seku likvidācija iespēju robežās vienmēr tiek sākta ar bojātajām skuju koku audzēm.

Bojā gājušās audzes

Datu avots: VMD

Mūsdienās starp dabiskajiem mežaudžu masveida bojājumu cēloņiem jāmin arī bebrš. Šī Latvijas lielākā grauzēja populācija kopš valsts neatkarības atgūšanas ir ievērojami pieaugusi, un dzīvnieki, aizdambējot lielākas vai mazākas ūdensteces, nereti applūšina arī plašas mežu teritorijas.

Lai gan katru gadu Latvijas mežos izceļas arī ugunsgrēki, patiesībā tos pie dabiskiem bojājumiem var pieskaitīt tikai daļēji, jo statistika liecina, ka gandrīz 100% gadījumu to cēlonis ir cilvēku neuzmanīga rīcība ar uguni –

ugunskuru kurināšana, izsmēķu nomešana vai pērnās kūlas dedzināšana, atsevišķos gadījumos arī ļaunprātīga dedzināšana. 20 gadu laikā sabiedrības informēšanā ir ieguldīts ļoti nozīmīgs darbs, tādēļ pēdējos gados vērojama aizvien lielāka cilvēku izpratne par uguns bīstamību un pērnās zāles dedzināšanas gadījumu skaits sarucis. To ievērojami veicinājusi arī lauksaimniecībā neizmantoto zemju apmežošana, kā arī lauksaimniecības attīstība. Līdz ar to pēdējie gadi meža ugunsgrēku ziņā Latvijā aizritējuši salīdzinoši mierīgi.

Meža bioloģiskā daudzveidība

Pasaulē un arī Latvijā termins „bioloģiskā daudzveidība” ir parādījies samērā nesen. Tas veidojies vienlaikus ar mūsdienu vides aizsardzības politiku, kas vērsta uz ekosistēmu visaptverošu aizsardzību un rūpīgi izstrādātu vides programmu realizāciju. Bioloģisko daudzveidību parasti definē kā dzīvo organismu formu dažādību visās vidēs, tostarp sauszemes, jūras un citās ūdens ekosistēmās un ekoloģiskajos kompleksos, arī mežos; tā ietver daudzveidību sugas ietvaros, starp sugām un starp ekosistēmām.

Tā kā Latvijā ne tikai zemi, bet arī mežus vēsturiski sāka intensīvi izmantot daudz vēlāk nekā daudzās citās Eiropas valstīs, pie mums joprojām ir saglabājusies salīdzinoši ļoti plaša bioloģiskā daudzveidība. To atbilstoši saudzējot, Latvijai šai ziņā ir visas iespējas kļūt par līderi ES mērogā; lai gan daudzās Rietumeiropas valstīs ir pieejams daudz lielāks finansējums bioloģiskās daudzveidības nodrošināšanai, tur ievērojamu daļu dzīvotņu, kas pie mums vēl saglabājušās, nākas veidot no jauna.

Kopā Latvijā reģistrētas ap 27,7 tūkstošiem augu, dzīvnieku un kukaiņu sugu, taču to patiesais skaits varētu būt pat par vairākiem tūkstošiem lielāks. No ES Putnu un Biotopu direktīvu sarakstos iekļautajām sugām un biotopiem Latvijā atrodamas un tiek aizsargātas 20 augu, 20 bezmugurkaulnieku, piecas zīdītāju, trīs rāpuļu, 11 zivju, 70 putnu sugas un 60 biotopu veidi. Vairākām Eiropā vai pat visā pasaulē apdraudētām putnu un zīdītāju sugām Latvijas populācijas veido ievērojamu daļu no sugas kopējā individu skaita. Tādas ir, piemēram, melnie stārķi, mazie ērgļi, baltmuguras dzeņi, griezes, dzērves, bebri, ūdri, vilki un lūši. Tas, ka vairākas no šīm sugām Latvijā ir ne tikai bieži sastopamas, bet iekļautas arī medijāmo dzīvnieku sarakstā, uzskatāmi apliecina Latvijas dabas bagātību lielo nozīmi Eiropas kontekstā.

Svarīgs uzdevums dabas aizsardzībā ir saglabāt ne tikai atsevišķas retās sugas, bet arī to potenciāli apdzīvojamos biotopus. Latvijā ir sastopami vairāki ar mežu saistīti biotopi, kas ES Biotopu direktīvā iekļauti aizsargājamo sarakstā: boreālie meži, primārie meži upju meandru lokos, skujkoku meži uz osiem, ozolu meži, nogāžu un gravu meži, purvaini meži, pārmitri platlapju meži, jaukti ozolu, gubu un ošu meži upju krastos, piejūras zemienes līdzenumu sausie virsāji, slapji virsāji ar grīņa sārtēni, sausi virsāji, kā arī kadiķu audzes kalņainās plavās.

Lielākā daļa Latvijā šobrīd esošo mežu ir veidojušies, tiem dabiski izaugot vai atjaunojoties; cilvēka mākslīgi sētas vai stādītas mežu platības 2010. gadā veidoja vien 13% meža. Gandrīz visos Latvijas mežos notiek vai nesenā pagātnē ir notikusi mežsaimnieciskā darbība. Tā ir kļuvusi par mežu dzīves cikla neatņemamu sastāvdaļu. Cilvēka pilnīgi neietekmētas mežaudzes, ko varētu raksturot kā dabisku meža ekosistēmu ar dabisku mežaudzes attīstības gaitu, Latvijā 2010. gadā sastopamas vien 15 tūkstošu hektāru platībā – mazāk nekā 0,5% no kopējās meža platības. Jāuzsver, ka cilvēka neskarto mežu platības kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas nav samazinājušās, un arī tas liecina par pārdomātu dabas vērtību saglabāšanu.

Latvijas mežos šobrīd ir sastopamas vairāk nekā 50 vietējās koku un krūmu sugas, no kurām noteicoša loma kokaudžu veidošanā ir tikai deviņām. Pēc statistiskās inventarizācijas datiem, 2010. gadā valstī dominē mežaudzes, kuru sastāvā ir 2–3 koku sugas – tādu ir 54%. Otrajā vietā, aizņemot 37% no visām mežu platībām, ir tīraudzes. Mežaudzes, kuru sastāvā ir 4–5 koku sugas, aizņem 9%, bet vairāk par piecām koku sugām vienā audzē sastopams ļoti reti – tikai 0,2% gadījumu. Kas attiecas uz meža galveno koku sugu ģenētisko daudzveidību, veiktie pētījumi rāda, ka liels reto alēļu īpatsvars un populāciju nepārtrauktība ir pietiekami liela, lai Latvijas mežaudzēm dotu iespēju veiksmīgi piemēroties mainīgajiem klimata apstākļiem, kas globālās sasilšanas rezultātā kļuvuši par realitāti, ar ko jāsaskaras arī mežsaimniecības attīstības plānotājiem.

Jāpiezīmē arī, ka Latvijas mežos gandrīz nav introducēto koku sugu audžu – 2010. gadā tādas sastopamas tikai 1,4 tūkstošu hektāru platībā un aizņem vien 0,04% visu Latvijas mežu. Arī plantāciju meži izveidoti tikai divu tūkstošu hektāru platībā, turklāt, salīdzinot ar citām Eiropas valstīm, tie veidoti no vietējām koku sugām. Tas ir labs rādītājs tam, ka bioloģiskā daudzveidība balstās uz vietējās ekosistēmas pārstāvjiem un to tuvākajā laikā neapdraud introducētu sugu potenciālā dominance.

Bioloģiskā daudzveidība mežos ir galvenais kritērijs, kas liecina, ka to apsaimniekošanā tiek ņemti vērā dabas aizsardzības un ilgtspējīgas mežsaimniecības principi. Pēdējo 20 gadu laikā Latvijas sabiedrībā aizvien stiprāk ir iesakņojusies apziņa, ka dabas resursu ilgtspējīgu izmantošanu nav iespējams nodrošināt, nedomājot arī

par vides aizsardzību un bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu. Līdzšinējā pieredze gadsimta garumā ir pierādījusi, ka ekonomiski daudz izdevīgāk ir plānot dabas resursu izmantošanu atbilstoši to atjaunošanās iespējām, nekā pēc to noplicināšanas ieguldīt milzu naudas līdzekļus dabas aizsardzības pasākumos.

Visi darbi, kas vērsti uz mežu pielāgošanu saimnieciskās darbības veikšanai, šobrīd jau projektu līmenī tiek plānoti tā, lai radītu pēc iespējas mazāku ietekmi uz vidi. Izstrādātas vispārējās dabas aizsardzības prasības, kas saistošas visu mežu apsaimniekošanā. Tajās īpaši atrunāta atsevišķu vecāko un lielāko dimensiju koku, atmirušās koksnes un mikrolielā iepakla apauguma saglabāšana cismās, kas kalpo par mājvietu dažādām dzīvnieku sugām.

Lēmums, ka kailcirtēs uz vienu hektāru jāatstāj 5–10 pieauguši un dzīvotspējīgi ekoloģiskie koki, tika pieņemts jau 90. gadu vidū. Toreiz tas nozarē izraisīja lielas diskusijas, un vēl joprojām sabiedrībā bieži valda neizpratne par šādas rīcības jēgu, taču, no bioloģiskā viedokļa raugoties, ekoloģiskajiem kokiem ir ļoti liela nozīme. Intensīvi apsaimniekotos mežos koki tiek nocirsti brīdī, kad tie sasnieguši tikai daļu no dabiskā mūža, kas atsevišķām koku sugām, piemēram, priedei, var sasniegt pat 350–400 un vairāk gadus. Ekoloģisko koku

atstāšana ļauj nelielam koku skaitam mežā iziet dabisko bioloģiskās aprites ciklu.

Arī stubbeņu un liela izmēra kritalu atstāšana cismās bieži izraisa sabiedrības neizpratni, īpaši gadījumos, ja apkārtnes iedzīvotājiem trūkst kurināmās malšanas vai arī tā jāpērk par augstu cenu. Nereti vērojama arī pretēja attieksme – mirusi koksne tiek uzskatīta par atkritumu, kas no meža jāizvāc. Bieži vien šis process ir pat ekonomiski neizdevīgs, taču to vada maldīgs priekšstats par „meža sakopšanu”. Patiesībā mežam atmiris koks nenodara nekādu ļaunumu, gluži otrādi – koks dažādās sadalīšanās pakāpēs ir pat vairāk apdzīvots nekā lapojošs. Mirusi koksne nav tik blīva un neizdala dažādas aizsargvielas, kā arī mikrovielas tajā nav tik mainīga, tādēļ šāda koksne ir daudz piemērotāka tur mītošajiem organismiem. Latvijā, pēc meža statistiskās inventarizācijas datiem, uzkrātais atmirušās koksnes apjoms 2010. gadā vidēji uz hektāru bija 17,7 m³, no tiem kritusi koksne 10,8 m³/ha un stāvoša atmirusi koksne 6,9 m³/ha.

Tā kā meži Latvijā klāj vairāk nekā pusi valsts teritorijas, bioloģiskās daudzveidības saglabāšana tajos netiek uztverta kā ar citām ekosistēmām nesaistīts pasākumu komplekss. Saglabājot bioloģisko daudzveidību mežos, vienlaicīgi tiek veicināta arī bioloģiskās daudzveidības saglabāšanās visas valsts mērogā.

Aizsargājamie meži

Pasaulē pirmie pasākumi dabas aizsardzībā tika veikti 19. gadsimta vidū Rietumeiropā un ASV. To, ka mežu platības ar izteikti lielu bioloģisko daudzveidību nepieciešams aizsargāt, Latvijā sāka saprast pagājušā gadsimta sākumā. Jau pirmās aizsargājamās teritorijas

mūsu valstī bija cieši saistītas ar mežu. Senākā no tām ir Moricsala, kas kā „dabas jaukumu apvidus” pēc Rīgas Dabaspētnieku biedrības ierosinājuma izdalīta jau 1912. gadā. Deviņus gadus vēlāk tā iegūst dabas pieminekļa, bet 1957. gadā – dabas rezervāta statusu. Pirmo aizsargājamo mežu un parku sarakstu Latvijas Republikas Ministru kabinets apstiprināja 1922. gadā; tajā bija iekļauti arī vairāki objekti Gaujas senlejā. Laika gaitā šīs teritorijas aizsardzība tika pilnveidota, līdz 1973. gadā izveidoja Gaujas nacionālo parku. Padomju gados tika dibināts arī Krustkalnu un Teiču dabas rezervāts, kā arī atjaunots 1936. gadā izveidotais Grīņu dabas rezervāts.

Dabas vērtību, īpaši mežu ar augstu bioloģisko daudzveidību, saglabāšanas centieni ar jaunu sparū turpinājās pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas. 1993. gadā tika izveidots īpaši aizsargājamo dabas teritoriju (ĪADT) iedalījums kategorijās. Lai gan sākotnējais ĪADT saraksts ir ļoti plašs un liela uzmanība tiek pievērsta tieši mežu bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai, gadu gaitā tas nepārtraukti tiek pilnveidots. Ievērojami papildinājumi ĪADT sarakstā veikti 2004. gadā, kad līdz ar iestāšanos Eiropas Savienībā Latvija iekļāvās vienotajā Eiropas nozīmes aizsargājamo teritoriju tīklā „Natura 2000”. Šobrīd tajā iekļauta gandrīz puse jeb 336 no kopā Latvijā esošajām 674 ĪADT.

Šobrīd ĪADT sarakstu Latvijā veido četri dabas rezervāti (Teiču, Krustkalnu, Griņu un Moricsalas), četri nacionālie parki (Gaujas, Slīteres, Ķemeru un Rāznas), deviņi aizsargājamo ainavu apvidi (piemēram, Vecclaicene, Augšdaugava, Vecpiebalga), viens biosfēras rezervāts (Ziemeļvidzemes), 42 dabas parki (piemēram, Gaiziņkalns, Abavas senleja, Daugavas loki), 259 dabas liegumi un 355 dabas pieminekļi, kas ir atsevišķi, savrupi dabas veidojumi, piemēram, aizsargājamie koki, dendroloģiskie stādījumi, alejas vai ģeoloģiskie un ģeomorfoloģiskie veidojumi. Dažādu kategoriju ĪADT galvenie uzdevumi un apsaimniekošanas režīmi atšķiras. Visstingrākie saimnieciskās darbības ierobežojumi ir dabas rezervātos, kuros uzturēties drīkst tikai ar īpašām atļaujām zinātniskās izpētes vajadzībām, lai nodrošinātu dabas procesu netraucētu attīstību. Stingrs aizsardzības režīms noteikts arī nacionālajos parkos, taču atšķirībā no rezervātiem tajos paralēli dabas, ainavisko un kultūrvēsturisko vērtību aizsardzībai tiek veikta arī kontrolēta saimnieciskā darbība, turklāt tie kalpo sabiedrības izglītošanai un atpūtai. Savukārt vismazāk ierobežojumu attiecas uz aizsargājamo ainavu apvidiem, kas ir lielas teritorijas, kurās tiek aizsargāta īpaši skaista un daudzveidīga Latvijai raksturīga ainava un kultūrvide.

Kopš 2001. gada īpaši retu sugu un to dzīvesvietu aizsardzībai Latvijā tiek veidoti arī mikroliegumi. Tie parasti tiek veidoti ārpus jau esošajām ĪADT, lielākajā daļā gadījumu platības ziņā ir mazāki par ĪADT, turklāt mikroliegumu izveidošanas procedūra ir vienkāršāka un ātrāka, tādā veidā nodrošinot operatīvu īpaši reto un apdraudēto sugu aizsardzību.

Laika gaitā cilvēki ir sapratuši, ka ilgtspējīgas mežu apsaimniekošanas uzdevums ir aizsargāt ne tikai mežos sastopamos biotopus, bet arī tās mežu platības, kas nodrošina citu dabas vērtību saglabāšanos. Latvijā šādu funkciju veic virszemes ūdens objektu aizsargjoslas, kas

galvenokārt ir saistītas ar ūdens kvalitātes nodrošināšanu un nārsta vietu aizsardzību zivju resursu atražošanai, kā arī preterozijas meži, kas paredzēti krastu erozijas novēršanai, īpaši Baltijas jūras un Rīgas līča piekrastē. Kopējā meža aizsargjoslu platība 2010. gadā bija 190 000 hektāru, kas ir gandrīz divas reizes vairāk nekā pirms 20 gadiem. Īpašs aizsardzības statuss ir noteikts arī aizsargjoslās ap purviem, mežu aizsargjoslās ap pilsētām, kā arī pilsētu teritorijās augošiem mežiem. Papildus ĪADT un aizsargjoslām arī vispārējās dabas aizsardzības prasības meža apsaimniekošanā nosaka ierobežojumus mežsaimnieciskajai darbībai, piemēram, aizliedzot kailcirtes purvu un ezeru salās, meža puduros, kas mazāki par hektāru un no blakus esošā meža atrodas tālāk par 500 metriem u.c.

90. gados, lai pilnveidotu meža nozares speciālistu zināšanas bioloģiskās daudzveidības novērtēšanā, kā arī lai dabā noteiktu no bioloģiskās daudzveidības viedokļa īpaši augstvērtīgas vietas, Valsts meža dienests (VMD) sadarbībā ar Zviedrijas *Östra Götaland* Meža pārvaldi uzsāka kopprojektu „Mežaudžu atslēgas biotopu inventarizācija”. Vēlāk termins „mežaudžu atslēgas biotopi” tika aizstāts ar terminu „dabiskie meža biotopi”. Šobrīd dabiskie meža biotopi ir apzināti visos valsts mežos un daļēji privātajos mežos. Pavisam 2008. gada beigās Latvijā bija izdalīti 39 285 dabiskie meža biotopi ar 66 337 hektāru kopējo platību, taču to skaits joprojām turpina nedaudz palielināties, jo LVM izvērtē savā apsaimniekošanā esošās meža platības, kā rezultātā tiek atrastas aizvien jaunas dabas vērtības.

Aizsargājamo mežu sistēmas pilnveidošana turpinās. Dabisko meža biotopu aizsardzībai atsevišķās teritorijās ir noteikti mikroliegumi, vairākums no tiem tiek aizsargāti brīvprātīgi. Turklāt Zemkopības ministrija ir rosinājusi dabisko mežu biotopus un ES nozīmes aizsargājamās biotopus integrēt vienotā Latvijas aizsargājamo biotopu sistēmā.

06

Mežs un sabiedrība

Meža īpašumi

Puse Latvijas mežu pieder valstij, un tos apsaimnieko AS „Latvijas valsts meži”. Uzņēmums izveidots, balstoties uz 1999. gada oktobrī izdoto Latvijas Republikas Ministru kabineta rīkojumu, savukārt mežu apsaimniekošanas darbi un cirsmu izsoles tika sāktas 2000. gada janvārī. Lai nodrošinātu nepārtrauktu resursu plūsmu kokrūpniecības nozarei, nācās pārveidot līdzšinējos augošu koku uzmērīšanas principus, kā arī kardināli mainīt cirsmu novērtēšanas sistēmu, lai iegūtu objektīvus datus par pieejamo sortimentu apjomu. No 2010. gada 1. janvāra LVM augošu koku cirsmu izsoles pilnībā aizstāj ar tiešām piegādēm kokrūpniecības uzņēmumiem. Galvenais šāda lēmuma mērķis ir apaļkoku pieejamības uzlabošana, pircēju un pārdevēja izmaksu samazināšana un kokapstrādes nozares konkurētspējas celšana pasaules tirgū. Tādā veidā ir arī radīts legāls šķērslis valsts mežos iegūto zāgbaļķu izvešanai no Latvijas. Pašreiz LVM paralēli valstij piederošo meža īpašumu apsaimniekošanai un kokmateriālu realizācijai attīsta arī citus darbības veidus: sniedz medību un rekreācijas pakalpojumus, kā arī iegūst selekcionētas sēklas un stādus mežu atjaunošanai.

Otrs lielākais mežu īpašnieks valstī ir Rīgas pilsēta, kurai pieder 61,6 tūkstoši hektāru ārpilsētas mežu un 4,9 tūkstoši hektāru Rīgas administratīvajā teritorijā. Tos apsaimnieko pašvaldības uzņēmums SIA „Rīgas meži”, kura pakļautībā ir septiņas mežniecības ar 52 mežsargu apgaitām un kokaudzētava „Norupes”.

Relatīvi lielu sociālo grupu Latvijā veido privātie mežu īpašnieki. Valstī to ir aptuveni 150 tūkstoši, kas atbilst 7,7% kopējā iedzīvotāju skaita. Šis rādītājs ir viens no augstākajiem Eiropā, jo atšķirībā no citām valstīm, kurās mežsaimniecībai ir būtiska loma tautsaimniecībā, Latvijas privāto meža īpašumu vidējā platība ir ļoti neliela – tikai 7,5 hektāri. Pēdējā desmitgadē mazo meža īpašumu skaits gan pamazām sarūk: vēl 2005. gadā meža īpašumi ar platību virs 500 hektāriem bija teju uz vienas rokas pirkstiem saskaitāmi, bet 2010. gadā to īpatsvars pēc platības sasniedzis jau 12,4%. Tāpat pieaugusi arī par 50 hektāriem lielāku īpašumu kopējā platība, kas uzskatāmi demonstrē valstī notiekošo meža īpašumu konsolidāciju, ko lielā mērā ietekmē aizvien pieaugoša ārvalstnieku interese par Latvijas mežiem. Statistika rāda, ka no 2007. gada otrās puses līdz 2010. gada vidum vidēji katru gadu ārvalstu juridiskās un fiziskās personas ieguvušas īpašumā nedaudz vairāk kā 24 000 hektāru zemes – gan lauksaimniecības, gan meža. Rezultātā šobrīd ārvalstu investoriem pieder aptuveni 200–300 tūkstoši hektāru jeb 10–15% Latvijas mežu teritorijas. Pagaidām šis fakts gan ne valstij, ne nozarei nerada lielus stratēģiskos riskus, jo lielākā daļa ārvalstnieku meža īpašumu iegādi uzskata par ilgtermiņa ieguldījumu un nav ieinteresēti ātrā peļņas gūšanā, visus kokus nocērtot.

To, ka mežs nav tikai koksnes ieguves vieta, ko pār-dodot iespējams ātri gūt lielu peļņu, ir sapratuši arī dau-

dzi pašmāju privātie mežu īpašnieki. Tieši pēdējos gados viņu vidū aizvien lielāka interese parādās par nenopli-cinošas mežsaimniecības modeļiem, kas galvenokārt balstās uz izlases cirtes principiem. Valstij piederošajos mežos šādu paņēmieni izmantošana nav ekonomiski pamatojama, jo tādā gadījumā nebūtu iespējams rūp-niecībai nodrošināt pašreiz esošo nepārtraukto koksnes plūsmu, taču privātie mežu īpašnieki, kurus nesaista līgumi par regulārām zāgbaļķu sortimentu piegādēm, viegli var izvēlēties šādu videi īpaši draudzīgu mežsaim-niecības modeli.

Vairākums Latvijas meža īpašnieku no sava meža gūst neregulārus ienākumus. Tajā pašā laikā tie cilvēki, kuru pēc 1990. gada atgūtās mežu platības bija iekļautas aizsargājamo vietu sarakstā, ilgu laiku atradās nevienlī-

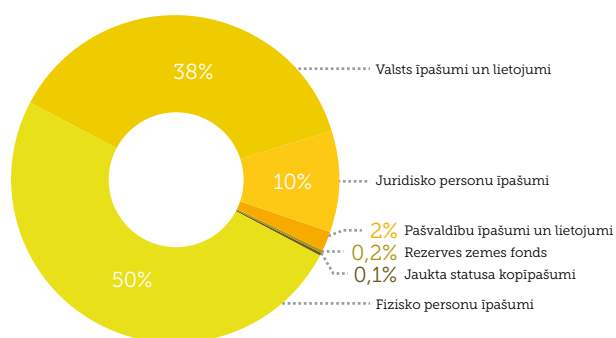

dzīgā situācijā ar citiem mežu īpašniekiem, kuri savās teritorijās drīkstēja veikt saimniecisko darbību un tādā veidā iegūt papildu iztikas līdzekļus. Saproto, ka vides aizsardzības nodrošināšana tomēr ir valsts pienākums, ko tā nevar piespiedu kārtā pārlīkt uz privātīpašnieku pleciem, Latvijā ieviestas arī dažāda veida valsts garan-tētas kompensācijas par saimnieciskās darbības ierobe-žojumiem privātīpašumā esošajos mežos, kas iekļauti aizsargājamo vietu sarakstā. Turklāt pēc Latvijas iestāša-nās Eiropas Savienībā situācija mainījās un privātajiem mežu īpašniekiem kļuva pieejams arī dažādu Eiropas struktūrfondu atbalsts. Piemēram, sākot ar 2008. gadu mežu īpašnieki var saņemt kompensācijas par saimnie-ciskās darbības ierobežojumiem Eiropas nozīmes aiz-sargājamo dabas teritoriju tīkla „Natura 2000” ar mežu klātajās teritorijās.

Tā kā mežsaimniecības efektivitāti privātajos mežos var ievērojami paaugstināt, tos apvienojot, šobrīd valstī aktīvi darbojas nedaudz vairāk kā desmit meža īpaš-nieku apvienības. Valsts līmenī meža īpašnieku intere-ses pārstāv 2005. gada septembrī dibinātā nevalstiskā

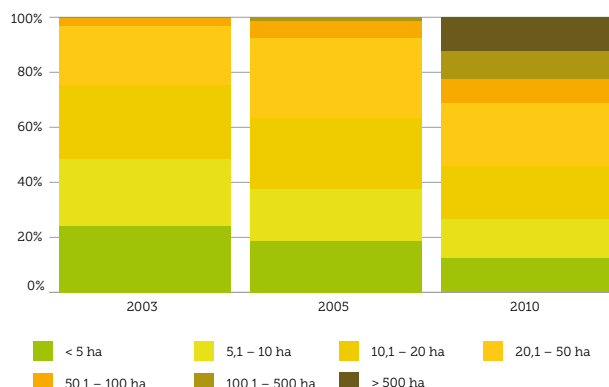

Mežu sadalījums pēc to īpašnieku/lietotāju statusa, 2010

Datu avots: Valsts zemes dienests (VZD)

Privāto meža īpašumu struktūra

Datu avots: VZD

organizācija „Latvijas Meža īpašnieku biedrība”, kas apvieno gan lielos un mazos privātos meža īpašniekus, gan komercsabiedrības, gan pašvaldības, kuru īpašumā vai tiesiskajā valdījumā atrodas mežs. Latvijas meža īpašnieku apvienību sanāksmē 2008. gadā tika pieņemts lēmums, ka tieši Latvijas Meža īpašnieku biedrība turpmāk pārstāvēs meža īpašnieku intereses Latvijas un starptautiskās organizācijās.

Arī valdības darāmo darbu sarakstā ir iekļauts 2009. gadā izstrādātais meža īpašnieku kooperācijas atbalsta plāns. Paredzams gan, ka kooperācijas process tomēr būs salīdzinoši lēns, jo mežu īpašniekiem vēl no

padomju gadiem palikuši lieli aizspriedumi pret kolektīvās saimniekošanas modeli. Šos aizspriedumus ir tikai veicinājusi negatīvā pieredze 90. gadu sākumā, kad pirmos kooperācijas iedīgļus iznīcināja negodprātīgas komercdarbības prakse. Pēdējā laikā gan meža īpašnieku interese par iespēju kooperēties savu īpašumu apsaimniekošanā ir augusi, jo cilvēki sākuši vairāk saprast šādas apvienošanās priekšrocības. Kooperatīva mērķis ir radīt meža īpašniekiem piederošu saimniecisku struktūru, kas tiem dotu iespēju labāk aizstāvēt savas intereses koksnes tirgū, kā arī iesaistīt profesionālus darbiniekus un tehnoloģijas savu īpašumu apsaimniekošanā.

Izglītība meža nozarē

Ikvienam ir skaidrs, ka bez izglītotiem speciālistiem konkurētspēju starptautiskā līmenī nespēj saglabāt neviena tautsaimniecības joma. Meža nozarei šai ziņā ir veicies – ar to saistītajai izglītībai Latvijā ir ļoti sena vēsture, līdz ar to no paaudzes paaudzē notikusi zināšanu pārnese, kas veicinājusi arī jaunu kompetenču veidošanos. Padomju gados lielākais uzsvars meža nozares izglītībā tika likts uz mežsaimniecības procesiem – koku ieaudzēšanu un kopšanu –, bet pēdējos 20 gados, Latvijā attīstoties korrūpcijai, ievērojamu kvalitatīvo lēcienus piedzīvojusi ar koksnes apstrādi saistītu arodskolu un studiju programmu attīstība.

Pēc iestāšanās ES meža nozares izglītības iestādes aktīvi izmanto iespēju ar Eiropas struktūrfondu finansējuma palīdzību uzlabot esošās un veidot jaunas mācību programmas. Rezultātā izglītība meža nozarē iet roku rokā ar modernāko tehnoloģiju attīstību, tādā veidā nodrošinot darba tirgus vajadzībām pēc iespējas atbilstošāk sagatavotus speciālistus. Labs piemērs ir Ogres Meža

tehnikums, kurā, pateicoties nozares uzņēmēju iniciatīvai un Eiropas Sociālā fonda atbalstam, 2010. gadā izveidotas divas – pusotru un četrus gadus ilgas – meža mašīnu operatoru mācību programmas. Līdz tam Latvijā meža mašīnu operatoru profesiju nevienā izglītības iestādē apgūt nebija iespējams, varēja tikai iegūt harvesteru un forvardera vadītāja apliecību. Esošie mežtehnikas operatori lielākoties prasmes bija apguvuši pašmācības ceļā, kas attiecīgi atspoguļojās arī darba kvalitātē un kvantitātē, radot ievērojamas problēmas ne tikai mežizstrādes uzņēmumiem, bet arī koksnes pārdevējiem un pārstrādātājiem.

Dažādas ar meža nozari saistītas specialitātes šobrīd var apgūt profesionālās vidējās izglītības iestādēs, koledžās un augstskolās. Pirmās divas Latvijā kopā ir 22, un tajās var apgūt desmit ar kokrūpniecību un sešas ar kokapstrādi saistītas profesijas. Savukārt augstāko izglītību meža un kokapstrādes nozarē kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas iespējams iegūt Latvijas Lauksaimniecības universitātes (LLU) Meža fakultātē. Daudziem esošajiem nozares speciālistiem, kas izglītību ieguvuši padomju gados, diplomos rakstīts tās agrākais nosaukums – Lauksaimniecības akadēmijas Mežsaimniecības fakultāte.

Tā kā meža nozare arī ekonomiskās krīzes laikā pierādīja sevi kā stabilu darba devēju, 2011. gadā studēt gribētāju skaits LLU Meža fakultātē ievērojami pieaudzis. Pirmo reizi vēsturē uz vienu mežzinātnes bakalaura studiju vietu pretendēja desmit cilvēki. Konkurss par tiesībām studēt mežzinātnes programmā sasniedza deviņus cilvēkus uz vienu studiju vietu, bet Kokapstrādes programmā uz vienu studiju vietu bija 3,8 interese. Rezultātā, pateicoties lielajam studēt gribētāju skaitam, Meža fakultāte kļuvusi par populārāko LLU. Turklāt jauno studentu aptaujas liecina, ka Meža fakultāti vairākums reflektantu izvēlas motivēti, tādēļ aptuveni 80% fakultā-

tes absolventu, beidzot mācību iestādi, jau ir veiksmīgi uzsākuši darbu, lielākoties meža nozares uzņēmumos. Tas uzskatāmi pierāda, ka Latvijas jaunieši šobrīd labi apzinās meža nozares lomu Latvijas ekonomikā un tic tās nākotnei un ilgtspējīgai attīstībai.

Pēdējos gados meža nozarē īpaši aktuāla kļuvusi darbinieku kvalifikācijas paaugstināšana. Samazinoties strādnieku skaitam, uzņēmumi kļūst konkurētspējīgāki, taču tikai tad, ja atlikušie darbinieki ir savas jomas profesionāļi, kas nepārtraukti pilnveido zināšanas, sekojot līdzi tehnoloģiju attīstībai pasaulē. Pēdējo sešu gadu laikā lielu ieguldījumu šai jomā devis Meža un koksnes produktu pētniecības un attīstības institūts, kas saīsinājumā plašāk pazīstams ar nosaukumu MeKA. Institūta tālākizglītības centrs regulāri organizē dažāda līmeņa seminārus un mācību kursus kokapstrādes uzņēmuma vadītājiem un to darbiniekiem, nozares speciālistiem, kā arī saistīto nozaru pārstāvjiem. Kopš 2005. gada MeKA piedāvā iespēju apgūt mācību kursus, izmantojot tālmācības platformu internetā vidē. Šāda veida mācības kļūst arvien populārākas, jo ļauj ekonomēt laiku un resursus, kā arī neietekmē darba kvalitāti mācību laikā. Papildus, sākot ar 2008. gadu, MeKA piedāvā mežizstrādātājiem apgūt teorētiskās zināšanas un praktiskās iemaņas darbam ar meža mašīnām – harvesteru un forvarderu.

Meža izglītības jomā Latvijā netiek aizmirsts arī par pavisam maziem bērniem un skolas vecuma jauniešiem. Pagaidām gan nav neviena sākumskolas un pamatskolas mācību priekšmeta, kas atspoguļotu meža ekoloģisko, ekonomisko un sociālo funkciju mijiedarbību, taču dažādas meža vides izglītības aktivitātes ir īstenojušas vairākas meža un vides nevalstiskās organizācijas.

Kopš 2005. gada „Latvijas valsts meži” sadarbībā ar Izglītības un zinātnes ministriju īsteno programmu „Izzini mežu”, kuras mērķis ir veicināt skolotāju un skolēnu izpratnes veidošanos par meža daudzveidīgo nozīmi mūsu dzīvē, iesaistot mežu kā tēmu un vietu vispārējās izglītības mācību procesā. Šīs programmas ietvaros tūkstošiem skolēnu katru gadu piedalās LVM organizētajos Meža dienu pasākumos: meža stādīšanā un sakopšanā, sacensības Meža olimpiādē un apciemo „Mammadaba” tūrisma objektus. Lai tuvinātu skolas dabai, 2011./2012. mācību gadā deviņās Latvijas skolās atklātas „Mammadaba” vēstniecības.

Jau par tradīciju kļuvis Zemkopības ministrijas organizētais konkurss „Mūsu mazais pārgājiens”, kurš aizsākas 2006. gadā un kurā piedalās Latvijas vispārizglītojošo un profesionālo skolu skolēni, kā arī interešu izglītības pulciņi un mazpulki. Tā mērķis ir pievērst bērnu un jauniešu uzmanību meža daudzveidīgajām bagātībām un meža nozares devumam Latvijā. Arī virkne sociāli atbildīgu meža un kokapstrādes nozares uzņēmumu, piemēram, AS „Latvijas Finieris”, „Stora Enso Mežs”, „Metsaliitto Latvia”, SIA „Rīgas meži” un daudzi citi, katru gadu organizē vai finansiāli atbalsta dažādus izglītojošus pasākumus skolēniem un viņu vecākiem.

Nodarbinātība meža nozarē

Jau kopš 90. gadu sākuma, kad Latvijā sāka masveidā dibināt nelielas kokzāģētavas, meža nozare bijusi viens no galvenajiem darba devējiem lauku reģionos. Arī šobrīd vairākums nelielo apdzīvoto vietu valstī saglabājušās, tikai pateicoties apkārtnē esošajiem kokapstrādes uzņēmumiem, kas cilvēkus nodrošina ar darbu un tādā veidā veicina arī daudzu pakalpojuma sniedzēju izdzīvošanu. Pretējā gadījumā pēdējos gados vērojama darbaspēka aizplūšana uz ārzemēm būtu vēl daudz izteiktāka.

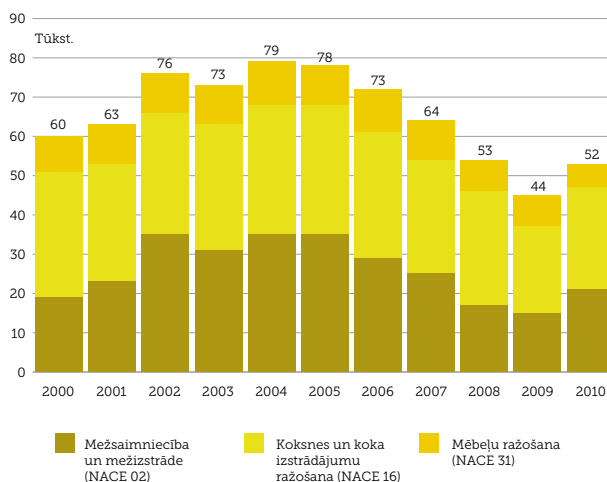
Vislielākais nodarbināto skaits meža un kokapstrādes nozarē bija 2004./2005. gadā, kad ražošanā, mežsaimniecībā un mežizstrādē kopā strādāja gandrīz 80 000 cilvēku. Tūlīt pēc tam gan sekoja diezgan strauja nodarbināto skaita samazināšanās, kas galvenokārt skaidrojama ar ražošanas mehanizācijas un saimnieciskās darbības efektivitātes palielināšanos. Lielākajā daļā ražošanas uzņēmumu roku darbs pamazām tika aizstāts ar automātiku; pateicoties tehnoloģiju attīstībai, funkcijas, ko agrāk vienā maiņā pildīja pat desmit strādnieki,

tagad iespējams paveikt, izmantojot ar datoru vadāmas un programmējamas kokapstrādes iekārtas, ko uzrauga tikai viens operators. Līdzīga attīstība notikusi arī mežizstrādē – te rokas motorzāģa operatorus pamazām aizstājuši harvesteri.

Īpaši strauju nodarbināto skaita samazinājumu meža un kokapstrādes nozare piedzīvoja 2008. gadā, kad, iestājoties globālajai ekonomiskajai recesijai, izmaksu samazināšana un resursu racionāla izmantošana bija uzņēmumu konkurētspējas un izdzīvošanas stūrakmens. Lai gan daudzi uzņēmumi bija spiesti darbiniekus atlaist, atlikušajiem arī krīzes periodā darba samaksa bija stabila nekā Latvijā kopumā. Palīdzēja arī Labklājības ministrijas un Nodarbinātības valsts aģentūras programma,

Nodarbinātība meža nozarē

Datu avots: Centrālā statistikas pārvalde (CSP)

kas uzņēmumiem deva iespēju nodarbināt strādniekus uz pusslodzi, atlikušajā laikā piedāvājot viņiem dažādus kvalifikācijas celšanas kursus un tādā veidā ļaujot saglabāt labus darbiniekus arī tad, ja nebija iespējas tos nodarbināt pilnu darba laiku.

Veiksmīgi pārvarot krīzi un uzņēmumiem atjaunojot iepriekšējās ražošanas jaudas, 2010. gadā kokrūpniecībā strādājošo skaits pamazām atkal nedaudz palielinājās. Šobrīd Latvijas meža nozare tiešā veidā nodarbina ap 52 000 cilvēku, taču netieši tiek nodrošināts darbs vēl apmēram 30 000 darbinieku tādās nozarēs kā transporta pakalpojumi, metālapstrāde, izglītība, zinātne, būvniecība, enerģētika.

Diemžēl kokapstrāde un mežizstrāde ir divas jomas, kurās vēsturiski bijis salīdzinoši liels nelegālās nodarbinātības procents. Lai gan stereotips par t.s. aploksņu algu maksāšanu sabiedrībā joprojām ir saglabājies, pēdējos gados sperti vairāki nozīmīgi soļi ēnu ekonomikas

apkaršanā. Viens no redzamākajiem – LVM apaļkokšnes piegādes konkursa stabilitātes programmā kopš 2011. gada var piedalīties tikai tie uzņēmumi, kuros oficiālā darbinieku alga ir vismaz 70% apmērā no nozares vidējā līmeņa.

Meža nozares gada balva

Ilgu laiku Latvijas labāko speciālistu ieguldītais darbs meža nozares attīstībā lielākajā daļā gadījumu bija zināms tikai šauram, ar konkrēto jomu saistītam cilvēku lokam. Lai situāciju mainītu un ne tikai visas nozares, bet arī Latvijas sabiedrības priekšā pateiktu paldies tiem, kuri pašizliedzīgi ieguldījuši savu mūža darbu meža nozarē, Zemkopības ministrija sadarbībā ar valsts un sabiedriskajām organizācijām 2004. gadā iedibināja nozares gada balvu, kas laika gaitā ieguvusi „Zelta čiekura” veidolu. Sākotnēji tā tika pasniegta Meža dienu ietvaros, taču vēlāk „Zelta čiekura” pasniegšanas ceremonija kļuva par atsevišķu pasākumu, kas tiek rīkots gada sākumā. Laika gaitā vairākkārt ir mainījušās arī gada balvas nominācijas un to skaits, taču vienmēr nemainīgs palicis apbalvojums „Par mūža ieguldījumu”. Līdz 2011. gadam šo augstāko meža nozares atzinību saņēmuši 33 Latvijas mežsaimnieku un kokrūpnieku cienīti un godāti ļaudis.

2004. gadā balvu „Par mūža ieguldījumu” saņēma nopelniem bagātais mežkopis, LPSR Mežsaimniecības un mežrūpniecības ilggadējais ministrs Leons Vītols, mežkopis Severīns Freimanis un mežkopis Egons Ķerūzis.

2005. gadā nominācijā „Par mūža ieguldījumu” tika pasniegtas jau piecas gada balvas – Latvijas Lauksaimniecības universitātes Meža fakultātes profesoram Zigurdam Saliņam, Latvijas Lauksaimniecības universitātes Meža fakultātes Kokapstrādes katedras profesoram Hennam Tuhermam, LVM Austrumvidzemes mežsaimniecības Strenču meža iecirkņa vadītāja vietniekam Vilim Krūmiņam, mežkopei Aijai Zviedrei un mežsargam Edgaram Baueram-Bimšteiņam.

2006. gadā nominācijā „Par mūža ieguldījumu” gada balvas – pirmo reizi „Zelta čiekura” veidolā – tika piešķirtas mežkopim Andrim Jurevskim, Latvijas Lauksaimniecības universitātes Meža fakultātes Kokapstrādes katedras docentam Voldemāram Kozuliņam, „Sāgas grupas” mēbeļu ražošanas uzņēmuma SIA „Tuko-T” direktoram Romānam Kumerovam, Latvijas Lauksaimniecības universitātes Informātikas institūta Matemātikas katedras profesoram, habilitētajam mežzinātnu doktoram Rūdolfam Ozoliņam un mežkopim Arvidam Šnēfeldam.

2007. gadā „Zelta čiekuru” par mūža ieguldījumu pasniedza mežsaimniecības speciālistam un meža darbinieku vīru kora „Silvicola” dibinātājam Osvaldam Ciniņim, bijušajam mežsaimniecības un bijušajam mež-

rūpniecības ministra pirmajam vietniekam Jānim Elmāram Rubenim, mežierības speciālistam Jurim Matisam, ilggadējam „Latvijas Finiera” darbiniekam Andrejam Nikuļcevam un mežkopei Aijai Fišerei.

2008. gadā „Zelta čiekuru” par mūža ieguldījumu saņēma LLU Meža fakultātes Meža izmantošanas katedras profesors Alfons Grīnfelds, Ogres Meža tehnikuma pasniedzēja Rita Insberga, mežzinis Jānis Kazeks, Kalsnavas Meža pētišanas stacijas „Kalsnava” direktors Antons Kažemaks un Liepājas virsmežzinis Viktors Šķērsts.

2009. gadā „Zelta čiekuru” par mūža ieguldījumu pasniedza LLU Meža fakultātes profesoram, inženierzinātņu doktoram Leonardam Līpiņam, LVMI „Silava” vadošajam pētniekam, mežzinātņu doktoram Imantam Baumanim, bijušajam Bauskas mežrūpniecības saimniecības un SIA „Lāns” direktoram Egilam Āboliņam, arodpavienības „Koncerna „Latvijas Finieris” arodbiedrība” priekšsēdētājam Mirdzai Bondarei un asociāciju „Latvijas Koks” un „Latvijas Mēbeles” izpilddirektoram Andrim Plezeram.

2010. gadā par mūža ieguldījumu „Zelta čiekuru” saņēma Latvijas Kokrūpniecības federācijas prezidents Juris Bīķis, mežkope Antoņina Erta, LVMI „Silava” pētnieks Valentīns Lazdāns, LLU Meža fakultātes profesors Imants Liepa un „LVM Mežs” iecirkņa vadītājs Andrejs Miška.

Rekreācija un atpūta mežā

Latvijas iedzīvotājiem, kas gadsimtiem ilgi dzīvojuši saskaņā ar mežu un lielā mērā bijuši atkarīgi no tā dāvētajām dabas veltēm, arī šobrīd sēņu un ogu lasīšana, kā arī pastaigas vai sporta pasākumi mežā ir tradicionāls brīvā laika pavadīšanas veids. Šīm nodarbēm brīvi pieejami ir visi valsts un pašvaldību meži, savukārt nepiederošu personu uzturēšanos privātīpašumā esošos mežos to īpašniekam ir tiesības ierobežot. Latvijā 20 neatkarības gadu laikā šāda procedūra nav bijusi īpaši izplatīta, un meži ar īpašnieku noteiktiem uzturēšanās ierobežojumiem veido mazāk nekā vienu procentu kopējās platības. Tajā pašā laikā teritorijas, kurās rekreācija ir viens no galvenajiem meža apsaimniekošanas mērķiem, valstī aizņem 8% kopējo mežu platību.

Lielu darbu cilvēku atpūtai pieejamu vietu radīšanā un sakārtošanā katru gadu veic „Latvijas valsts meži”, kas koksnes pārdošanā nopelnītos līdzekļus regulāri iegulda aizvien jaunu atpūtas vietu izveidošanā. Šobrīd valsts mežos ir vairāk nekā 400 atpūtas objektu, kā arī

daudzās vietās nodrošināta infrastruktūra dažādām aktivitātēm dabā.

Latvijas mežos un citās ar kokiem klātās platībās 2005. gadā bija 2299 kultūras pieminekļi, deviņi meža ainavu objekti un 3513 dižkoki. Liela daļa mūsu vēstures mantojuma objektu joprojām gan vēl nav apzināti, turklāt arī aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstos ietvertajiem objektiem ne vienmēr ir zināma precīza atrašanās vieta, līdz ar to šīs informācijas sakārtošanā un pilnveidošanā vēl darāms liels darbs.

Tāpat jau izsenis lielai Latvijas iedzīvotāju grupai viens no galvenajiem atpūtas veidiem mežos ir medības, un aktīvu šī sporta cienītāju skaits sasniedzis jau 25 000. Bieži vien tieši viņi ir tie, kas vislabāk pārzina Latvijas mežus un faunu, rūpējas par meža dzīvniekiem ziemā, kā arī cīnās ar plēsējiem, kas apdraud Latvijas

putnus un mazos zīdītājus. Valsts meža dienesta veiktā medijamo dzīvnieku populācijas uzskaitē liecina, ka pirmos gadus pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas to skaitam bija tendence samazināties, savu zemāko punktu sasniedzot 1996.–1997. gadā. To galvenokārt veicināja malumedību izplatība un trūkumi valsts likumdošanā, kas gan laicīgi tika novērsti. Turpmākajos gados sekojis samērā straujš medijamo dzīvnieku skaita pieaugums, kas 2011. gadā ievērojami pārsniedz 1990. gada rādītājus.

Meža dienas

Reizi gadā, ar mērķi par meža un kokapstrādes nozares lomu Latvijas tautsaimniecībā informēt ne tikai šauras interešu grupas, bet visu sabiedrību kopumā, Zemkopības ministrijas Meža departaments rīko Meža dienas. Šī tradīcija aizsākusies jau pirmās Latvijas brīvvalsts laikā, kad 1928. gada 12. maijā ierīkots topošās Varakļānu pilsētas bulvāris, savukārt 1930. gada pavasarī sarīkotas pirmās Vislatvijas meža dienas, kurās meža sēšanas, stādīšanas un kopšanas darbos aktīvi iesaistījās vairāk nekā 20 tūkstoši cilvēku visās 54 virsmežniecībās. Ar katru nākamo gadu Meža dienas kļuva aizvien vērienīgākas, un tajās priekšzīmi koku stādīšanā un mežu sakopšanā vienmēr demonstrēja arī valsts vadošās amatpersonas ar prezidentu priekšgalā. Lai tik grandioza pasākuma norisi būtu vieglāk koordinēt, tika nodibināta Centrālā meža komiteja, kuras sastāvā bija dažādu iestāžu un organizāciju pārstāvji. Labi iesāktu tradīciju pārtrauca Otrais pasaules karš, taču arī pēc tā beigām ideja par regulāru meža vērtības atgādināšanu sabiedrībai pilnībā netika iznīcināta, un padomju okupācijas gados katru pavasari Latvijā rīkotas koku stādīšanas talkas.

Savā tradicionālajā formā Meža dienas atdzima 90. gadu vidū. 2005. gadā tika izveidota Meža dienu komiteja, kura veicina plašāku sabiedrības, it sevišķi skolu jaunatnes un lauku cilvēku, iesaistišanu Meža dienu pasākumos. Komiteju vada zemkopības ministrs. Tajā darbojas izglītības un zinātnes ministrs, vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs, Latvijas Pašvaldību savienības priekšsēdis, kā arī sabiedrībā pazīstami un cienīti nozares cilvēki: LKF prezidents Juris Biķis, Aivars Berķis, Latvijas Meža īpašnieku biedrības prezidents Inesis Boķis un LLU Meža fakultātes profesors Zigurds Saliņš.

Katru gadu pavasarī no marta līdz maijam meža nozares valsts un nevalstiskās organizācijas kopīgi ar vie-

tējām pašvaldībām, skolām un sadarbības partneriem organizē dažādus pasākumus meža īpašniekiem, vietējiem iedzīvotājiem un skolu jaunatnei. Visu Meža dienu pasākumu norisi koordinē Zemkopības ministrija. Tiek rīkotas meža stādīšanas, apkārtnes un vēsturisku vietu sakopšanas talkas, organizēti konkursi, izstādes, putnu dienas, kā arī izglītojoši semināri un lekcijas meža īpašniekiem. Savukārt Meža dienu centrālajos pasākumos, kas vairākus gadus rīkoti arī Doma laukumā, bet 2011. gadā norisinājās Mežaparkā, jebkuram interesantam ir bijusi iespēja satikties ar Latvijas meža nozares vadošo organizāciju un uzņēmumu pārstāvjiem, uzziņot daudz jauna un interesanta par mūsu valsts „zaļo zeltu” un tā izmantošanas iespējām. Šobrīd Meža dienas ir izveidojušās par svarīgāko sabiedriskās domas veidotāju attiecībā uz meža nozari; tieši pateicoties Meža dienām, daudzos Latvijas iedzīvotājos ir veidojusies izpratne par mežu lielo lomu valsts tautsaimniecībā.

Pēdējos gados Meža dienas kļūst arvien populārākas, un to ietvaros organizētajos pasākumos labprāt piedalās gan meža īpašnieki, gan vietējie iedzīvotāji, pašvaldību darbinieki un skolu jaunatne. Popularizējot ilgtspējīgas mežu apsaimniekošanas nepieciešamību, Meža dienās atkal aktīvi sākuši piedalīties valdības pārstāvji, turklāt Valsts prezidents ir kļuvis par Meža dienu patronu.

07

Meža nozare Latvijas tautsaimniecībā

Mežsaimniecība

Kaut arī mežam ir milzīga nozīme bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā un tas ir neatņemama Latvijas ainavas sastāvdaļa, ilgtspējīgas mežsaimniecības galvenais balsts tomēr ir ekonomiskais izdevīgums, ko spēj nodrošināt tikai regulāra koksnes ieguve un tās pārstrāde pēc iespējas augstākas pievienotās vērtības produktos. Kokrūpniecība un mežsaimniecība vienmēr ir bijušas kā vienas monētas divas puses – bez gatavās produkcijas eksportā iegūtajiem līdzekļiem nav iespējams kvalitatīvs finansējums meža atjaunošanai, kopšanai, selekcijai un vides aizsardzībai, savukārt bez ilgtspējīgas un nenoplicinošas mežsaimniecības ilgtermiņā nespēj pastāvēt koksnes pārstrādes rūpniecība. Līdz ar to nozares kopējā attīstība vēsturiski ir bijusi cieši saistīta ar mežā iegūto ikgadējo koksnes apjomu.

Pēdējā desmitgadē vidēji ik gadu Latvijas mežos tiek iegūti 12 miljoni m³ apaļkoku. No tiem nozīmīgāko sortimentu daļu veido zāgbaļķi un finierkluči, savukārt sugu ziņā visvairāk tiek izstrādāti skuju koki – vidēji līdz 70% gadā. No 2000. līdz 2007. gadam lielākā daļa koksnes tika iegūta privātajos mežos, taču vēlāk situācija strauji mainījās. Apaļkoksnes cenas Latvijā ievērojami pieauga, ko daļēji var izskaidrot ar cenu pieaugumu visā Eiropā, bet daļēji arī ar atsevišķu Skandināvijas uzņēmumu iespējām trūkstošo apjomu par paaugstinātu samaksu iegādāties Baltijas valstīs. Viņiem šis sadārdzinātās piegādes veidoja vien nelielu daļu no kopējā apjoma, taču Latvijas vietējiem ražotājiem privātie mežu īpašnieki koksni par lētāku naudu, nekā bija gatavi maksāt skandināvi, vairs pārdot negribēja. Rezultātā ārkārtīgi cieta Latvijas kokapstrādes nozares konkurētspēja, un radās pat tik absurda situācija, ka atsevišķi uzņēmumi bija spiesti apaļkok-

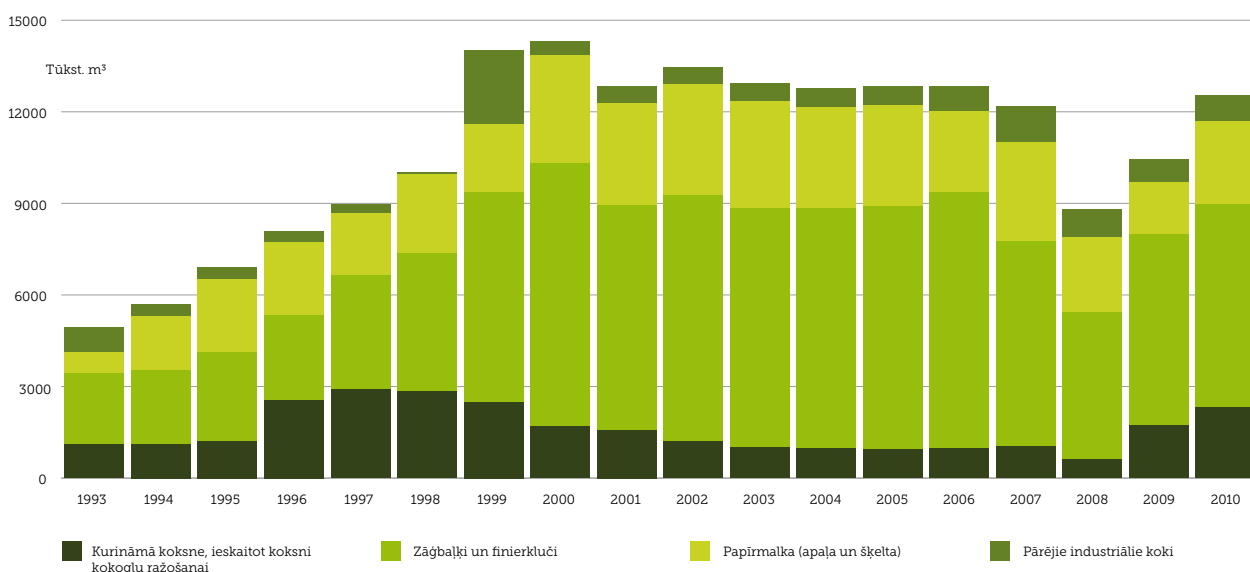
sni un zāgmateriālus iegādāties tajās Eiropas valstīs, uz kurām tie vēl nesen tika eksportēti, piemēram, Vācijā un Somijā. Līdz ar to 2007. gadā, kas lielākajai daļai Latvijas iedzīvotāju vēl asociējās ar tā saucamajiem treknajiem gadiem, kokrūpniecība jau bija nonākusi ļoti sarežģītā situācijā.

Tā vēl vairāk pasliktinājās 2008. gadā, sākoties globālajai ekonomiskai krīzei, kad apaļkoksnes cenas ārkārtīgi strauji pazeminājās un līdz ar to tikpat dramatiski saruka koksnes ieguves apjoms privātajos mežos. Šai gadā Latvijas mežos kopā tika iegūti vien deviņi miljoni m³ koksnes, kas ir zemākais rādītājs pēdējo desmit gadu laikā.

Lai Latvijas ekonomikā tik svarīgo tautsaimniecības nozari glābtu, valdība pieņēma vēsturisku lēmumu 2009. un 2010. gadā palielināt pieļaujamo ciršanas apjomu valsts mežos par diviem miljoniem kubikmetru. Lielā mērā tieši šis lēmums paglāba kokrūpniecības nozari no masveida uzņēmumu bankrota viļņa un ļāva saglabāt tūkstošiem darbvieta. Tas ļoti uzskatāmi pierādīja valsts mežu kā nozares stabilitātes garantu lielo nozīmi; šo stabilizējošo lomu jācenšas saglabāt arī nākotnē. Turklāt, pat kopā palielinot ciršanas apjomu valsts mežos par četriem miljoniem kubikmetru, realitātē netika nocirsts vairāk, kā pieļāva pēdējā desmitgadē noteiktā ciršanas tāme, jo tika izmantota no 2001. līdz 2005. gadam mežā uzkrātā koksne.

Ekonomiskajai situācijai valstī pamazām stabilizējoties un mežu īpašniekiem saprotot, ka 2007. gada apaļkoksnes cenas bija neadekvāti augstas un diez vai tuvākajos gados atkal varētu atgriezties, pēdējos pāris gados koksnes ieguves apjoms privātajos mežos atkal palielinājies; 2010. gadā tas sasniedza 4,7 miljonus m³.

Izstrādātais un no meža izvestais apaļkoku apjoms pa sortimentiem

Datu avots: CSP, ZM

Kokrūpniecība

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas meža nozare ātri spēja pārkārtoties darbībai tirgus ekonomikas apstākļos, un šobrīd tā ir otra lielākā ražojošā joma un viena no svarīgākajām Latvijas tautsaimniecības sfērām tūlīt pēc pārtikas rūpniecības. Lai gan pēc neatkarības atjaunošanas produkcijas eksports uz bijušās PSRS teritorijām pārtrūka, savukārt uz Rietumiem vēl nebija tā isti uzsākts, pat tad meža nozare veidoja 12% valsts kopējā eksporta apjoma. Ap 1995. gadu situācija mainījās – rodies neskaitāmiem mazajiem gateriem un pamazām attīstoties arī lielākām ražotnēm, ievērojami pieauga vienkāršu, nežāvētu un nešķirotu zāgmateriālu, kā arī apaļkoksnes eksports uz Lielbritāniju, Vāciju un citām Eiropas valstīm. Koksnes un tās produktu īpatsvars valsts kopējā eksporta bilanciē tieši 1999. un 2000. gadā sasniedza rekordaugsto 43% līmeni, ar kopējo eksportēto kok-

snes produktu vērtību 488,2 miljonu latu apmērā.

Pēdējo desmit gadu laikā meža nozares kopējais apgrozījums ir trīskāršojies, 2010. gadā sasniedzot 1,5 miljardus latu. Kokapstrādes produkcijas izlaide 2010. gadā salīdzinājumā ar 2009. gadu ir pieaugusi par 27,7%. Pasaules ekonomikas lejupslīde tikai īslaicīgi spējusi ietekmēt arī meža nozares eksporta attīstību, un jau 2010. gadā tā apjoms, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, pieaudzis par 45%, sasniedzot vēsturiski otru lielāko vērtību – 1,02 miljardus latu, kas ir 22% no kopējā valsts eksporta apjoma. Savukārt valsts iekšzemes kopproduktā 2010. gadā meža nozares īpatsvars veido aptuveni 5%.

Jebkura meža nozares dalībnieka vitāli svarīga prasme vienmēr ir bijusi māka domāt ilgtermiņā. Resursu pieejamībā jāreķinās ar ilgo koksnes izaudzēšanas procesu, kas atsevišķām koku sugām aizņem pat 100 un vairāk gadus. Koksnes apstrādes rūpniecība 20 gadu laikā Latvijā ir piedzīvojusi ļoti dinamiskas pārmaiņas – lai gan mežs ir atjaunojams resurss, tā pieejamība laikā ir stingri ierobežota, un konkurences apstākļos spēj izdzīvot vien tie, kuri no viena koksnes kubikmetra prot saražot produkciju ar pēc iespējas lielāku pievienoto vērtību. Šādas rūpniecības attīstībā nepieciešams ieguldīt ne tikai milzīgus līdzekļus, bet arī laiku un zināšanas, tāpēc domāt tikai vienas dienas vai dažu gadu termiņā ir stipri par maz.

Šī iemesla dēļ pēdējos desmit gadus Latvijas kokrūpniecības uzņēmumi aizvien lielāku uzmanību sākuši veltīt jaunu tehnoloģiju ieviešanai, darba efektivitātes paaugstināšanai ražotnēs, kā arī loģistikas attīstībai, vienlaikus cenšoties strādāt nevis ar starpniekiem, bet saražotās produkcijas gala patērētājiem. Kaut gan arī šobrīd lielāko īpatsvaru meža nozarē veido tieši zāgmateriālu ražošana, ievērojami palielinājusies to kvalitāte un līdz ar to pieaugusi arī cena. Paralēli ar katru gadu aizvien vairāk attīstījusies arī augstas pievienotās vērtības produktu ražošana. No 2000. līdz 2007. gadam dubultojās no Latvijas eksportēto mēbeļu vērtība, ievērojami pieauga arī namdaru un galdniecības izstrādājumu, koksnes taras, šķeldu un citu tirgū pieprasītu produktu ražošana un eksports. Pēc 2000. gada zāgmateriālu īpatsvara apjoms ar katru gadu samazinājies un aizvien lielāku daļu eksporta bilanciē ieņēmuši tālākapstrādes produkti un apaļkoksne. Visu laiku lielāko eksporta apjomu meža nozare sasniedza 2007. gadā, kad ārvalstīs nonāca produkti 1,06 miljardu latu vērtībā.

Ļoti būtisks stimuls meža nozarei bija Latvijas iestāšanās ES 2004. gadā un tai sekojošā iespēja piesaistīt ES struktūrfondu līdzfinansējumu. To izmantoja un joprojām izmanto daudzi nozares uzņēmumi, lai attīstītu savu tehnoloģisko parku, uzlabotu infrastruktūru vai arī pilnveidotu darbinieku zināšanas.

Diemžēl Latvijā ražoto tālākapstrādes produktu eksports šajā laikā lielā mērā kalpoja kā iztrūkuma lāpītājs citu valstu tirgos, vai arī to straujais tirdzniecības apjoms kāpums bija saistīts ar pieaugošo burbuli nekustamā

īpašuma tirgū. Līdz ar to 2008. gadā, sākoties globālajai ekonomiskajai krīzei, tieši Latvijas tālākapstrādes uzņēmumi cieta visvairāk. Krīze atsvieda meža nozares eksporta rādītājus teju 2003. gada līmenī, arī īpatsvars kopējā Latvijas eksportā saruka līdz 19%. 2009. un 2010. gadā atkal ievērojami palielinājās zāgmateriālu produkcijas īpatsvars meža nozares eksportā, kas galvenokārt saistīts ar pirmapstrādes uzņēmumu spēju vieglāk pārdzīvot ekonomisko lejupslīdi. Kaut arī būvniecības apjoms Eiropā kritās, zāgmateriāliem ar plašu lietojuma spektru noieta tirgus joprojām saglabājās, turklāt šai nišā strādājošie Latvijas ražotāji produkcijas tirdzniecībā lielākoties nebija piesaistīti konkrētiem pircējiem vai patērētāju grupām, kas viegli ļāva meklēt un arī atrast jaunus sadarbības partnerus un noieta tirgus. Tā kā meža nozarei kopumā ir ļoti veiksmīgi izdevies krīzi pārvarēt, sākot ar 2010. gada beigām un 2011. gada sākumu šai jomā vērojama situācijas uzlabošanās. Šobrīd kopējā eksporta īpatsvarā gandrīz ceturtdaļa produktu ir ar augstu vai vidēji augstu pievienoto vērtību.

Tajā pašā laikā kopējā meža nozares eksportā 2010. gadā 15% veidoja arī apaļkoku eksports. Te gan uzreiz jāpaskaidro, ka no tiem lauvas tiesu aizņēma papīrmalka un enerģētiskā koksne, zāgbaļķiem veidojot vien ļoti nenozīmīgu daļu. Tieši celulozes ražošanai paredzētie apaļkoku krāvumi ostās arī veido sabiedrībā pastāvošo maldīgo stereotipu, ka Latvijas koksne tiek neapstrādāta izvesta no valsts un mūsu nacionālā bagātība – meži – tiek iztirgoti par santīmiem.

Pēdējo desmit gadu laikā daudz šķēpu nozarē laužts, apspriežot jautājumu, vai Latvijā nav vajadzīga pašiem sava celulozes rūpnīca, kur šos resursus pārstrādāt. Vistuvāk tādas izveidei Latvija bija 2004. gadā, kad Somijas kompānija „Metsaliitto Group” bija gatava uzsākt celulozes rūpniecības būvniecību Ozolsalā, taču neviennozīmīgie pētījumi par ietekmi uz Daugavas ekosistēmu un attiecīgi arī Rīgas dzeramā ūdens kvalitāti lika šo projektu apturēt. No jauna celulozes projekta iespējas aktualizējās 2011. gadā, taču pagaidām neviens nopietns investors par šādu iespēju nav ieinteresējies, un arī resursu pieejamība ar katru gadu samazinās, jo daļa papīrmalkas tepat Latvijā tiek pārstrādāta enerģētiskajā koksne, pēc kuras ļoti strauji aug pieprasījums Eiropā. To apzīniet, Latvijā aizvien vairāk uzņēmumu investē līdzekļus enerģētiskās koksnes produktu, galvenokārt granulu, ražošanā. Liela daļa tiek patērēta vietējā tirgū, taču pēdējos pāris gados pieaug arī enerģētiskās koksnes eksporta apjoms, kas 2010. gadā sasniedza 140 miljonus latu jeb par 39,6% vairāk nekā 2009. gadā. Šis pieaugums, ilgākā laika periodā skatoties, apjoma ziņā gan ir visai relatīvs, jo 2009. gads enerģētiskās koksnes eksportētājiem bija īpaši nelabvēlīgs.

Vislabākos rezultātus pirmajos pēckrīzes gados uzrādījusi plātņu rūpniecība, kas attīstījusies īpaši strauji. „Latvijas Finieris” sasniedzis iepriekšējo ražošanas apjomu un 2010. gadā eksportējis produkciju 79 miljo-

nu latu vērtībā. Arī kokskaidu un OSB plātņu ražotājs SIA „Bolderāja LTD” 2010. gadā par gandrīz trešdaļu palielinājis ražošanas apjomu, turklāt vairāk nekā 90% produkcijas uzņēmums eksportē.

Sliktāk ir klājies mēbeļu rūpniecībai, kura globālās ekonomiskās krīzes laikā piedzīvoja vairāku lielu un daudzu mazāku uzņēmumu bankrotu. Rezultātā ievērojami samazinājusies tā ražotāju daļa, kas strādā uz vietējo tirgu, kurā pieprasījums pēc jaunām mēbelēm ir dramatiski krities. Tajā pašā laikā mēbeļu eksporta apjoms bijis diezgan stabils, un šobrīd galvenās koka mēbeļu eksporta valstis ir Vācija, Lielbritānija un Dānija.

Galu galā, pat neskatoties uz globālo ekonomisko krīzi, kuru lielākā daļa Latvijas kokapstrādes uzņēmumu veiksmīgi pārvarējuši, meža nozarē radītā pievienotā

vērtība pēdējo desmit gadu laikā ievērojami palielinājusies – no 208 miljoniem latu 2000. gadā līdz 601 miljoniem latu 2010. gadā. Vēl 2006. gadā kokapstrādes sektora īpatsvars apstrādes rūpniecības pievienotās vērtības struktūrā veidoja 21,3%, bet eksporta īpatsvars nozares realizācijā – 67,3%. Savukārt 2010. gadā šie rādītāji bija jau attiecīgi 26,3% un 74,8%.

Rēķinot uz vienu nodarbināto, 2010. gadā koksnes un koka izstrādājumu ražošanā radīta pievienotā vērtība 9000 latu apmērā, mēbeļu ražošanā – 7000 latu apmērā, savukārt mežsaimniecībā un mežizstrādē – 8000 latu apmērā. Salīdzinājumam – vidēji apstrādes rūpniecībā uz vienu strādājošo pievienotā vērtība 2010. gadā Latvijā bijusi 8000 latu. Tāpat, nozares uzņēmumos sarūkot darbinieku skaitam un palielinoties investīcijām efektīvākās iekārtās, koksnes izstrādājumu ražošanā pēdējo gadu laikā ievērojami uzlabojusies produktivitāte uz vie-

nu strādājošo. Lai gan ekonomiskās lejupslīdes periodā koksnes un koka izstrādājumu ražotāji strādāja ar zaudējumiem, tie, kas spēja saglabāt ražošanas potenciālu un nebankrotēja, 2010. gadā atkal atgriezušies pie peļņas gūšanas.

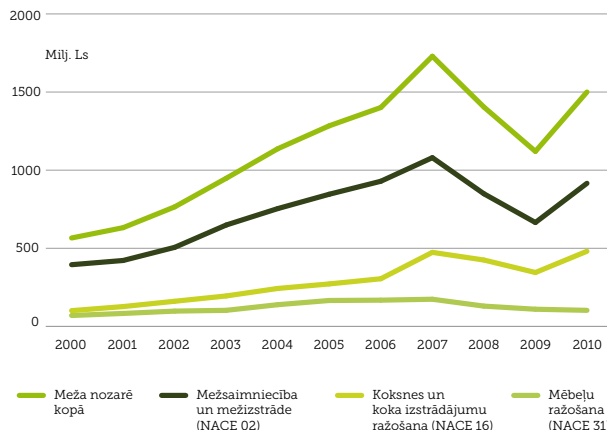
Te gan jāuzsver, ka šāda ievērojama galveno ekonomisko rādītāju uzlabošanās nav skaidrojama tikai ar globālās ekonomikas atveseļošanās un pieprasījuma atgriešanos Latvijas kokrūpnieku galvenajās noieta valstīs. Ļoti lielu mājasdarbu krīzes gados paveica paši uzņēmumi, optimizējot ražošanu, samazinot darbinieku skaitu, veicot rūpīgāku izmaksu kontroli un vienlaikus meklējot jaunus eksporta tirgus, cenšoties izvairīties no starpniekiem un vairāk sadarbojoties ar produktu galapatērētājiem. Aizvien biežāk ražotāju skats tiek vērsts Āzijas valstu virzienā, kas šobrīd piedzīvo strauju ekonomisko izaugsmi.

Meža nozares pievienotā vērtība un tās īpatsvars IKP (faktiskajās cenās)

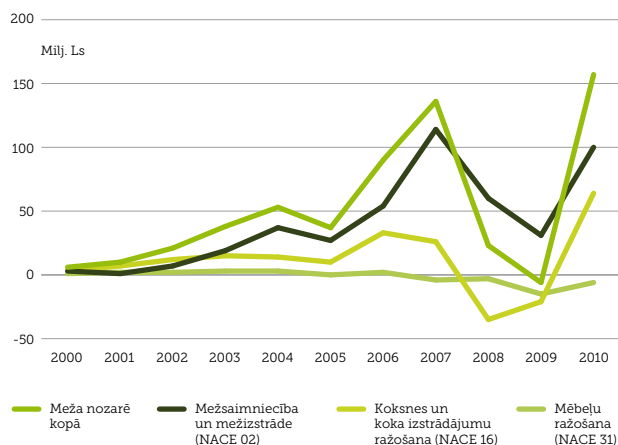
Datu avots: CSP

Neto apgrozījums pa darbības veidiem

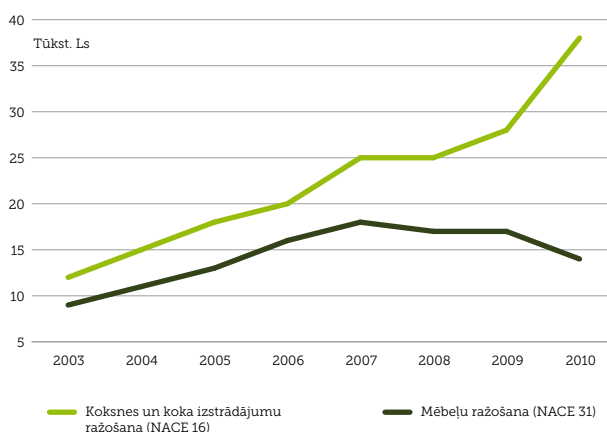
Datu avots: CSP

Peļņa pa darbības veidiem

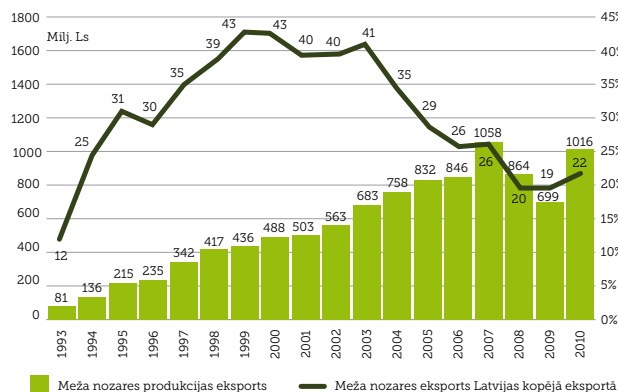
Datu avots: CSP

Produkcijas izlaide uz vienu strādājošo (faktiskajās cenās)

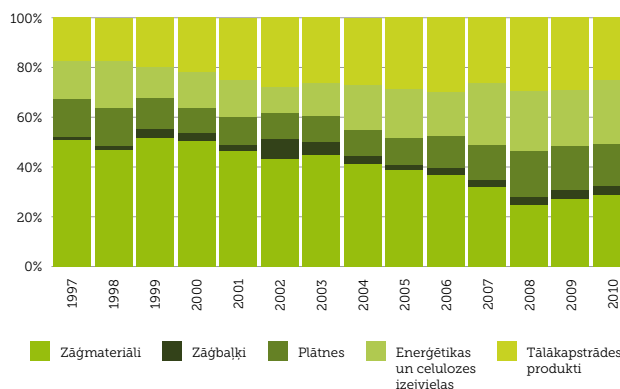
Datu avots: CSP

Meža nozares produkcijas eksports Latvijas kopējā eksportā

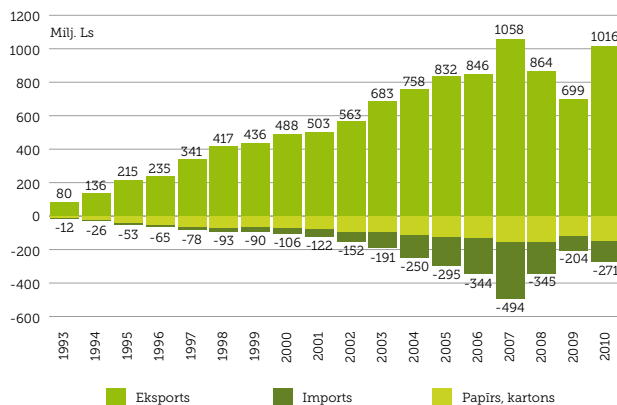
Datu avots: CSP

Meža nozares produkcijas eksporta dinamika

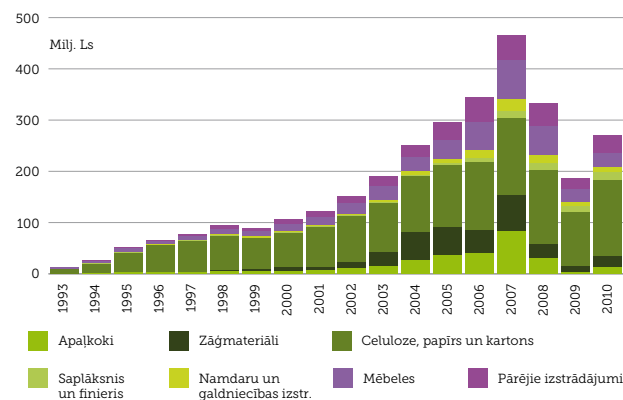
Datu avots: CSP

Meža nozares ārējā tirdzniecība

Datu avots: CSP

Meža nozares produkcijas importa dinamika

Datu avots: CSP

Investīcijas meža nozarē

Pēdējo 20 gadu laikā Latvijas meža nozare valsts ekonomikā ir devusi ārvalstu līdzekļu pienesumu ne tikai eksportējot gatavo produkciju, bet arī piesaistot investīcijas. To apmērs meža nozarē ievērojami palielinājās pēc iestāšanās ES. Turklāt, par spīti globālajai ekonomiskajai krīzei, ārvalstu investīciju kopējais apjoms Latvijā reģistrēto meža nozares uzņēmumu pamatkapitālā ir nepārtraukti pieaudzis un 2010. gadā sasniedzis 592,12 miljonus latu, kas ir gandrīz trīs reizes vairāk nekā 2005. gadā. Pēdējos gados mainījušās tikai investīciju jomas – līdz 2007. gadam stabili lielāko daļu jeb vidēji 75–78% ārvalstu investīciju veidoja ieguldījumi kokapstrādes uzņēmumu pamatkapitālā, bet pēc krīzes aizvien nozīmīgāku investīciju daļu aizņem ieguldījumi mežsaimniecības uzņēmumos, 2010. gadā veidojot jau 52%.

Kas attiecas uz nefinanšu investīciju apjomu meža

nozares uzņēmumos (ieguldījumi infrastruktūrā, ēkās, iekārtās, transporta līdzekļos utt.), arī šim rādītājam līdz 2008. gadam bija stabila tendence pieaugt, taču 2009. gadā tas strauji saruka, faktiskajās cenās nesasniedzot pat 100 miljonus latu, lai gan vēl gadu iepriekš nefinanšu investīcijas meža nozarē veidoja vairāk nekā 300 miljonus latu. Nav jau tā, ka ārzemnieki būtu pārstājuši ticēt Latvijas ražotāju konkurētspējai – problēma slēpjas apstākļi, ka investori visā Eiropā aizvien piesardzīgāk sāk izturēties pret potenciālo otro krīzes vilni, ko varētu nest nestabīlā ekonomiskā un politiskā situācija vairākās Eiropas dienvidu valstīs. Līdz ar to viņi labāk izvēlas savu naudu ieguldīt nevis īstermiņā dažādām briesmām pakļautajā ražošanā, bet gan mežsaimniecībā, kur ieguldītie līdzekļi glabājas drošāk nekā bankā un ikgadējās koksnies krājas pieauguma veidā dod arī lielāku peļņu.

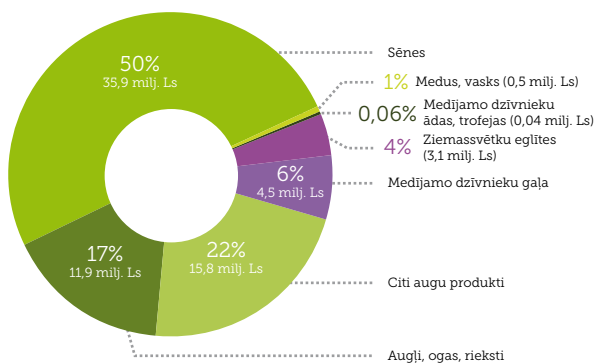

Meža produktu un pakalpojumu izmantošana Latvijā

Lai gan pēc virknes mežsaimniecisko rādītāju Latvija Eiropā ir vadošo valstu vidū, koksnes izstrādājumu patēriņš uz vienu iedzīvotāju ir relatīvi mazs – apmēram divi kubikmetri gadā. Salīdzinājumam – mūsu kaimiņvalsti Igaunijā vidēji uz vienu iedzīvotāju gadā tiek patērēti 3,3 kubikmetri kokmateriālu, savukārt Somijā šis rādītājs ir pat 4,8 kubikmetri. Koksnes izstrādājumu patēriņš, kas Latvijā pēdējos 20 gados nekad nav bijis īpaši augsts, dramatiski kritās 2008./2009. gadā, kad, iestājoties globālajai ekonomiskajai krīzei, sabruka nekustamā īpašuma tirgus un attiecīgi ievērojami kritās arī mēbeļu patēriņš.

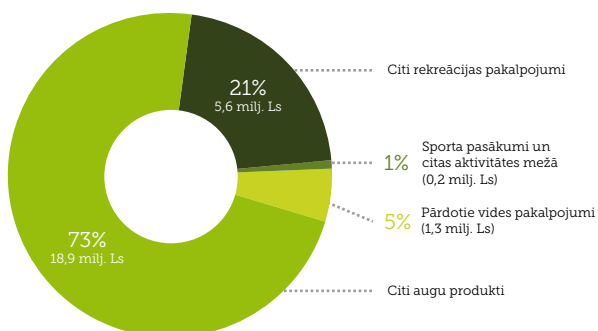
Mežā iegūtie nekoksnes produkti

Datu avots: Projekta Nr.LV0081 „Integrēto vides un meža ekonomisko kontu izstrāde Latvijā” ietvaros veikts pētījums „Meža nekoksnes produktu un pakalpojumu devuma Latvijas tautsaimniecībā novērtējums”

Mežā sniegto pakalpojumu vērtība

Datu avots: Projekta Nr.LV0081 „Integrēto vides un meža ekonomisko kontu izstrāde Latvijā” ietvaros veikts pētījums „Meža nekoksnes produktu un pakalpojumu devuma Latvijas tautsaimniecībā novērtējums”

Tajā pašā laikā, lai gan daudzi Latvijas iedzīvotāji nekad neuzcels koka māju, nenopirks koka mēbeli vai neieklās parketa grīdu, droši vien tikai retais savā dzīvē nebūs kaut reizi aizkūris kamīnu vai krāsni vai iekurinājis ugunsgrūdu. Malka ilgus gadus kalpojusi kā nozīmīgākais apkures avots ne tikai privātmāju un lauku sētu, bet arī sabiedrisko ēku un ražotņu apkurei. Lai gan individuālās māsaimniecības procentuāli joprojām ir izteikti lielākās kurināmās koksnes patērētājas Latvijā, to kopējais patēriņš pēdējo pāris gadu laikā ir samazinājies, taču stabili pieaug kurināmās koksnes gala patēriņš rūpniecībā. Tieši šeit nākotnē saskatāms lielākais kurināmās koksnes potenciāls, jo daudzi ražošanas uzņēmumi, tostarp

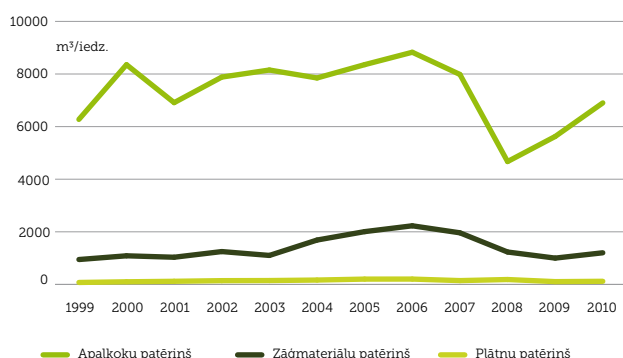
arī kokrūpniecības nozares pārstāvji, kas šobrīd apkurē izmanto gāzi, aizvien biežāk izvēlas uzstādīt koksnes biomasas koģenerācijas sistēmas, vienlaikus ražojot ne tikai siltumu pašu patēriņam un vietējai pašvaldībai, bet papildus no koksnes iegūstot arī elektroenerģiju.

Šobrīd atjaunojamā enerģija Latvijā veido 32% no kopējā patērētās enerģijas apjoma. Lai gan, salīdzinot ar citām Eiropas Savienības dalībvalstīm, tas ir daudz un enerģētikas jomā mēs esam otra zaļākā valsts pēc Zviedrijas, lauvas tiesu – 97% – šajā atjaunojamās enerģijas bilanci veido Daugavas hidroelektrostaciju kaskāde. Ņemot vērā, ka Eiropas direktīva nosaka – līdz 2020. gadam Latvijai jāpalielina atjaunojamo energoresursu īpatsvars līdz 40%, ir skaidrs, ka par pamatu šī mērķa sasniegšanai turpmākajā desmitgadē kļūs cietā biomasā, biogāze, nelielās hidrostaģijas, vējš un, protams, koksne.

Taču ne jau tikai koksne tiek iegūta Latvijas mežos. Tie, pildot rekreācijas un atpūtas funkcijas, ik gadu sniedz valsts iedzīvotājiem un tās viesiem ievērojamu dabas veļu klāstu – ogas, sēnes, medijumu un dažādus

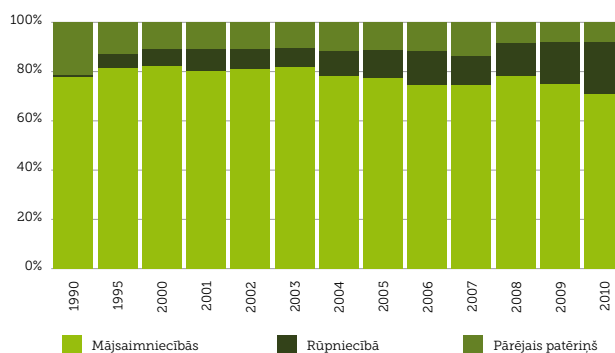

Apalkoku, zāgmateriālu un plātņu patēriņš

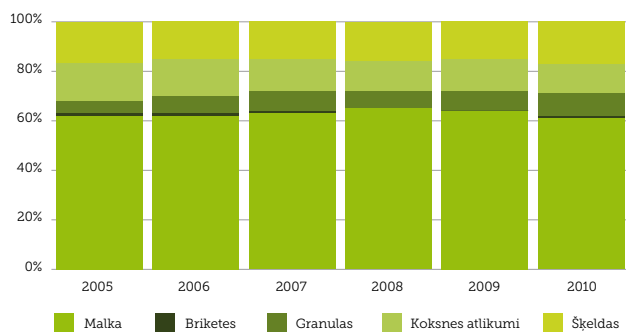
Datu avots: CSP, ZM

Kurināmās koksnes gala patēriņš

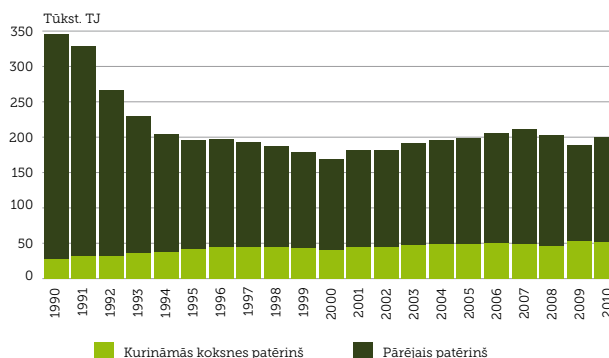
Datu avots: CSP

Kurināmās koksnes veidu īpatsvars saražotajā kurināmās koksnes apjomā

Datu avots: CSP

Kopējais energoresursu patēriņš

Datu avots: CSP

citus izsenis augstu vērtētus labumus. To, cik šie meža dāvētie nekoksnes produkti patiesībā ir vērtīgi, ja tos pārvērš naudas izteiksmē, kļuva iespējams apzināties tikai pēc 2010. gadā Zemkopības ministrijas veiktā vērienīgā pētījuma.

Apkopojot meža nekoksnes produktu un pakalpojumu vērtību un to ietekmi uz Latvijas tautsaimniecību un meža sociālo nozīmi, var redzēt, ka nekoksnes produktu ieguve mežā ir būtiska Latvijas lauku reģionu ekonomikas daļa, īpaši attiecībā uz individuālo mājāsaimniecību pašnodrošinājumu. Kopējā Latvijas mežos iegūto ne-

koksnes produktu un pakalpojumu vērtība 2010. gadā bija 97 miljoni latu. No tiem mežā iegūto nekoksnes produktu kopējā vērtība bija 71 miljons latu jeb, rēķinot uz vienu iedzīvotāju, mežs mums katram ir dāvājis dabas veltes 32 latu vērtībā; no tiem pusi veido sēnes. Protams, visus šos iegūtos produktus pārdot diez vai būtu reāli iespējams – lielāko daļu meža velšu to ieguvēji izmanto pašu patēriņam. Savukārt kopējā meža sniegto pakalpojumu vērtība 2010. gadā bija 26 miljoni latu, no kuriem nozīmīgāko daļu jeb 73% veido ar medībām saistītie pakalpojumi.

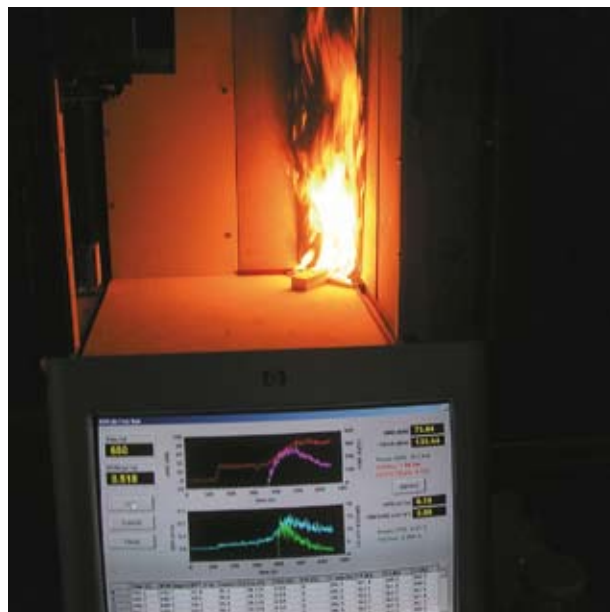
Zinātne un inovācijas

Tāda maza valsts kā Latvija starptautiskajā tirgū veiksmīgi konkurēt var tikai divos gadījumos – vai nu tā spēj kaut ko masveidā saražot ļoti lēti, vai arī piedāvā inovatīvus produktus ar augstu pievienoto vērtību. 90. gadi lielā mērā pagāja, cenšoties ārvalstu tirgus iekarot ar zemas cenas zāgmateriāliem, bet pēdējā desmitgadē aizvien lielāka uzmanība tiek veltīta inovācijām šī vārda visplašākajā nozīmē.

Tā kā meža nozarē ražošanas process pašos pamatos sākas nevis ar gatavu zāgbaļķi, bet koka sēkliņu, viens no svarīgākajiem ideju, pētījumu un ikdienas darbā lietojamu izstrāžu centriem Latvijā ir LVMI „Silava”, kas dibināts jau 1946. gadā. Tā galvenie mērķi arī pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas ir bijuši meža ekosistēmu un to komponentu izpēte, kā arī rekomendāciju izstrādāšana nenoplicinošas meža apsaimniekošanas nodrošināšanai un meža resursu un produktu racionālai un efektīvai izmantošanai. Lielu ieguldījumu mežsaimniecisko ideju, metodikas un tehnoloģiju attīstībā devusi arī LLU Meža fakultāte un tās vadošie zinātnieki.

Tikpat vecs kā „Silava” ir arī Latvijas vadošais koksnes zinātnes centrs – Latvijas Valsts koksnes ķīmijas institūts, kurš šobrīd galvenokārt nodarbojas ar zinātniski pamatot, videi draudzīgu mazatkritumu tehnoloģiju izstrādi konkurētspējīgu materiālu un produktu ieguvei no koksnes un citas biomasas. Paraleli pētījumiem institūtam cieša sadarbība izveidojusies ar virkni kokapstrādes un citu tautsaimniecības nozaru uzņēmumiem. Vairākas patentētas institūta zinātnieku izstrādātās tehnoloģijas furfurola, siltumizolācijas materiālu, kokogļu, kosmētikas līdzekļu un citu produktu ražošanai ieviestas praksē.

To, ka arī inovāciju ziņā meža nozare ir teju vienīgā Latvijas tautsaimniecībā, kur rūpniecība, zinātne un izglītība strādā roku rokā, uzskatāmi pierāda 2004. gada decembrī LLU, LVM un LKF kopīgi izveidotā SIA „Meža un koksnes produktu pētniecības un attīstības institūts” jeb MeKA. Kopš tā laika institūta uzdevums ir bijis apvienot augstskolas un nozares uzņēmēju spēkus, kompetenti un atbildīgi risinot nozares izvirzītos meža un koksnes

produktu attīstības un profesionālās izglītības pilnveidošanas jautājumus. Rezultātā MeKA ir kļuvis par vienu no efektīvākajiem meža un koksnes kompetences centriem Baltijas valstīs, kurā kompetenti un motivēti darbinieki piedāvā produktu izpēti, attīstību, testēšanu un neformālās profesionālās izglītības pakalpojumus.

Daudz darba paveikts arī Latvijas meža nozares zinātnes un augstākās izglītības savstarpējā integrācijā, tādā veidā palielinot akadēmiskā personāla kompetenci un nodrošinot ātrāku jaunradīto zināšanu ieviešanu studiju programmās. Turklāt Latvijas zinātniskās institūcijas aktīvi iesaistījušās arī vienotas Eiropas pētniecības telpas izveidē, veidojot ciešu sadarbību ar ārvalstu kolēģiem un organizācijām.

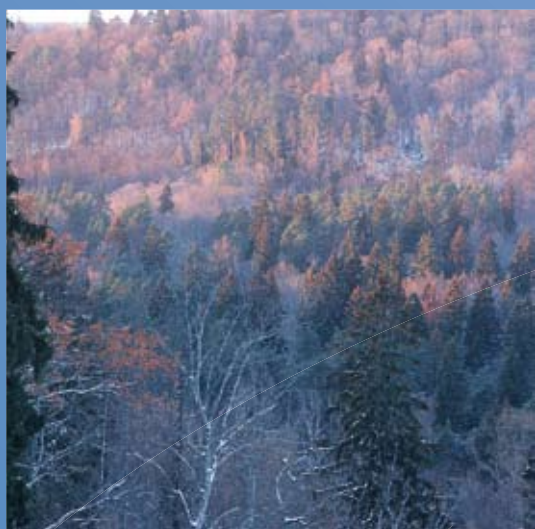
Pēdējos gados nozīmīgas inovācijas skārušas arī ražošanas uzņēmumus. Mežizstrādē viens no svarīgākajiem inovāciju dzinējspēkiem pēdējo desmit gadu laikā ir bijuši „Latvijas valsts meži”, kas veicinājuši modernāko tehnoloģiju un jaunāko metožu izmantošanu Latvijas mežu apsaimniekošanā. Savukārt Latvijas kokapstrādes tehnoloģiju attīstībā lielu ieguldījumu devis ES struktūrfondu līdzfinansējums, kas arī daudziem nelieliem uzņēmumiem ļāvis iegādāties iekārtas, kādas, ieguldot tikai

savus līdzekļus, tie, iespējams, nebūtu varējuši atļauties. Rezultātā šobrīd lielākajā daļā ražotņu tehnoloģijas neatpaliek no vidējā Eiropas līmeņa vai to pat apsteidz. Tāpat ar ES struktūrfondu finansiālo atbalstu izveidots Meža nozares kompetences centrs, kurā apvienoti uz inovācijām orientēti uzņēmumi un zinātniskās institūcijas, lai sadarbotos rūpniecisko pētījumu, jaunu produktu un tehnoloģiju attīstības projektu īstenošanā, tādējādi veicinot uzņēmumu konkurētspējas paaugstināšanu.

Lai gan lielākā daļa uzņēmumu tehnoloģisko parku cenšas regulāri atjaunot, lai optimizētu un racionalizētu jau esošo produktu ražošanu, vadošie Latvijas plātņu, līmēto koka konstrukciju, mājbuves un mēbeļu ražošanas uzņēmumi savu sortimentu ik pa brīdim papildina ar jauniem un nereti pat pasaules mērogā unikāliem izstrādājumiem. Viens no pozitīvākajiem piemēriem ir SIA „Dendrolight Latvija”, kas 2010. gadā Ventspilī oficiāli atklāja pasaulē pirmo unikālā masīvkoksnes šūnu materiāla „DendroLight” ražotni. Ņemot vērā milzīgo ārvalstu uzņēmumu interesi par šo produktu, ko apliecināja arī veiksmīgā dalība kokapstrādes tehnoloģiju un produktu izstādē „Ligna 2011”, paredzams, ka tieši „DendroLight” ir visas iespējas kļūt par ilgi meklēto „Latvijas „Nokia””.

08

Meža nozare Eiropā

Lai runātu par Latvijas meža nozari un objektīvi vērtētu tās devumu tautsaimniecībā, noteikti jāparaugās uz to arī visas Eiropas kontekstā. To uzskatāmi ļauj izdarīt pētījums „Eiropas mežu novērtējums 2011”, kas tika prezentēts 2011. gada jūnija vidū Norvēģijas galvaspilsētā Oslo, sestajā ministru konferencē par mežu aizsardzību Eiropā. Tajā pirmo reizi tika iekļauts arī reģionu ilgtspējīgas meža apsaimniekošanas apskats. Izvērtējot „Forest Europe” dalībvalstu kvalitatīvos un kvantitatīvos indikatorus, Latvija ir ietverta Ziemeļeiropas valstu grupā kopā ar Somiju, Zviedriju, Dāniju, Islandi, Lietuvu, Igauniju un Norvēģiju.

Šīm Ziemeļeiropas valstīm ir raksturīgs liels mežainums un attīstīta kokapstrādes industrija, kas meža nozarei piešķir būtisku lomu valstu ekonomikā. Nevienā no tām mežizstrādes apjoms nepārsniedz ikgadējo krājas pieaugumu, kas ir ilgtspējīgas mežsaimniecības stūrakmens, līdz ar to Ziemeļvalstu grupā vērojams stabils koksnes krājas pieaugums. Tajā pašā laikā Ziemeļvalstīs, izņemot Islandi un Dāniju, tuvākajā laikā neplāno palielināt meža platības, kuru īpatsvars jau tā ir ļoti nozīmīgs, piemēram, Somijā tas sasniedzis 77%, bet Zviedrijā 76%.

Šo valstu grupā mežos dominē vienas koku sugas audzes, taču pēc būtības mežs uzskatāms par dabisku, un meža apsaimniekošanā tiek izmantotas dabai pietuvinātas metodes. Valstīs tradicionāli piekļuve mežam un meža nekoksnes vērtībām un produktiem ir bijusi bez maksas un īpašiem ierobežojumiem, tādēļ šo produktu un pakalpojumu cenas ir salīdzinoši zemas.

Latvija ir vienīgā valsts Eiropā, kuras meža nozares radītā CO₂ piesaiste pārsniedz visu pārējo Latvijas sek-

toru radīto siltumnīcefekta gāzu emisiju apjomu. Gan Ziemeļvalstu grupā, gan Latvijā dzīvajā biomasā uzkrātā oglekļa izmaiņas laikā no 1990. līdz 2000. gadam liecina par stabilu pieaugumu; Latvijā tie ir vidēji 2% gadā.

Latvijā, tāpat kā Somijā, Norvēģijā un Zviedrijā, meža nozare dod lielāko ieguldījumu valsts kopējā eksporta apjomā; arī lielākais meža nozares ieguldījums iekšzemes kopproduktā ir tieši Latvijā un Somijā. Arī nodarbināto skaits meža nozarē Latvijā ir lielākais Eiropā – 2,4% no kopējā valsts iedzīvotāju skaita.

Ziemeļvalstu reģionā ļoti liela nozīme enerģētikā ir koksnes biomasas izmantošanai, jo īpaši tajās valstīs, kurās nav fosilā kurināmā ieguves, bet ir ievērojami meža resursi, proti, Somijā, Latvijā, Lietuvā un Zviedrijā. Šo valstu energobilancē koksnes biomasas veido vairāk nekā 20%.

Dānijā, Igaunijā, Somijā un Latvijā aizsargājamās meža platības aizņem 15–20% kopējās meža platības. Turpreti Zviedrijā, Islandē un Norvēģijā tie ir tikai 2–8%, kas galvenokārt gan skaidrojams ar atšķirībām aizsargājamo teritoriju koncepcijā un klasifikācijā.

Nēmot vērā meža nozares nozīmīgo devumu ekonomikā, ar meža nozari saistītajiem lēmumiem šajās valstīs ir būtiska nozīme, un bieži tie ir politiska lēmuma lēmumi. Tajā pašā laikā Ziemeļvalstīs lielāku uzmanību nepieciešams veltīt darbam ar sabiedrību, skaidrojot meža nozares konkrēto devumu ekonomikā un citu pakalpojumu pieejamībā. Arī Latvijā, palielinoties sabiedrības interesei par meža apsaimniekošanas jautājumiem, šim aspektam nākotnē jāpievērš lielāka uzmanība.

Ziemeļeiropas valstu salīdzinājums

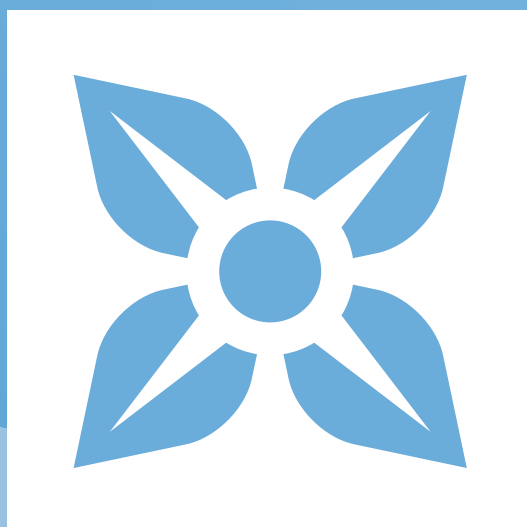
Indikators	Mērvienība	Dānija	Igaunija	Somija	Islande	Latvija	Lietuva	Norvēģija	Zviedrija
Meža platības izmaiņas gadā, 1990–2010	% punkti	0,06	0,00	0,05	0,01	0,13	0,18	0,06	-0,01
Krājas izmaiņas gadā, m³/ha, 1990–2010	% punkti	2,37	-0,24	0,57	-0,54	1,91	-0,54	1,6	1,51
Uzkrātā oglekļa izmaiņas dzīvajā biomasā gadā, 1990–2010	%	3,76	0,90	0,77	6,92	2,02	0,80	2,13	0,33
Ciršanas intensitāte, 2005	%	44,57	58,64	71,84	–	71,81	89,33	48,39	93,34
Introducēto sugu īpatsvars	%	46,24	0,04	0,15	19,85	0,04	0,18	1,93	1,76
Koksnes produktu patēriņš, 2010	m ³ /1 iedz.	3,6	3,3	4,8	1,1	2,1	1,6	2,4	3,4

Datu avots: Forest Europe, 2011

09

Ar skatu nākotnē

Atskatoties uz pēdējiem 20 gadiem Latvijas meža nozarē, var droši apgalvot, ka kopumā vērojama stabila augšupeja. Meža platība un kopējā koksnes krāja Latvijā palielinās, un tas pozitīvi ietekmē oglekļa uzkrāšanos mežā. Arī kopējais mežaudžu veselības stāvoklis ir uzlabojies. Koksnes ieguves apjoms 20 gadu periodā stabilizējies un pēdējos piecos gados koksnes ieguves intensitāte ir 70% apjomā no ikgadējā krājas pieauguma. Pēc Valsts zemes dienesta datiem, puse meža platību ir valsts īpašumā un lietojumā. Privāto meža īpašumu struktūra ir sadrumstalota, bet pēdējo piecu gadu laikā pakāpeniski konsolidējas. Pēdējos gados ir palielinājusies ārvalstu investoru interese par meža iegādi Latvijā.

Meža apsaimniekošana un meža produktu pārstrāde nodrošina stabilus ienākumus meža īpašniekiem, uzņēmējiem un nozarē nodarbinātajiem. Meža nozare ir vienīgā Latvijas tautsaimniecībā ar pozitīvu importa un eksporta bilanci; kopš 1993. gada koksnes produktu kopējais eksporta pienesums ir septiņi miljardi latu. Sekmīgi pārvarēta globālās ekonomikas straujā lejupslide, un 2010. gadā meža nozares īpatsvars iekšzemes kopproduktā veido 5%, savukārt meža nozares produkcijas eksports 2010. gadā bija 20% kopējā valsts eksporta apjoma.

Aktuāls paliek jautājums, kas meža nozari sagaida nākotnē. Lai gan arī turpmākajos gados Latvijas mežu platībām ir potenciālas iespējas palielināties, jo šobrīd joprojām vairāk nekā 300 000 hektāru lauksaimniecības zemju netiek koptas vai ir aizaugušas, nākotnes izaugsmes sakarā drīzāk būtu jārunā par mežsaimniecības efektivitātes uzlabošanu esošajās mežu platībās. Tāpat jāturpina veidot vienmērīga koku sugu un to vecuma struktūra, kas nodrošina maksimālu krājas un vērtības pieaugumu un daudzveidību.

Tā kā pagaidām nekas neliecina, ka Latvijas ražotājiem varētu kļūt pieejama lēta importētā koksne, piemēram, no Krievijas, tieši tālākapstrādes segmentā meža nozarē slēpjas vislielākais neizmantotais potenciāls ar milzīgām iespējām palielināt pievienotās vērtības un eksporta apjomu. Taču, lai koksnes dziļāka pārstrāde varētu sekmīgi attīstīties, pirms debītēšanas ārvalstu tirgos nepieciešams veicināt augstas pievienotās vērtības kok-

snes produktu noietu tepat vietējā tirgū, kur tie tiktu aprobēti un pilnveidoti. Tāpat pēc iespējas lielāks atbalsts nepieciešams tehnoloģiju pārnesei un jaunu produktu attīstībai. Arī te vēl ir milzīgas potenciālās iespējas, jo valsts atbalsts inovāciju ieviešanai uzņēmumos ir zemākais ES.

Domājot par produktiem, ko nākotnē vajadzētu attīstīt, noteikti jācenšas skatīties ārpus nozares klasificētās robežas. Jo meža nozares nākotne pieder starpnozaru sadarbībai, kur koksne kā alternatīvs, ekoloģiski tīrs un atjaunojams dabiskais materiāls tiek integrēta visdažādākajās cilvēka dzīves jomās.

Turklāt, iegādājoties koksnes izstrādājumus, piemēram, koka galdu, krēslu vai koka apdares materiālus, papildus to praktiskajai un estētiskajai vērtībai izvēle par labu dabiskajam materiālam sniedz iespēju katram no mums veicināt CO₂ piesaistes apjomu. Koksnes produktos uzkrātais ogleklis paliks saistīts visu to kalpošanas laiku. Arī vēlāk, nonākot otrreizējā pārstrādē, koksnes produkti sniegs ieguldījumu klimata jomā, jo aizvietos neatjaunojamais fosils kurināmais, tādus kā naftas produkti un ogles, kas salīdzinoši rada lielākas siltumnīcefekta gāzu emisijas. Ne tikai no ekonomiskā aspekta, bet arī domājot par vidi, klimata pārmaiņām, ir būtiski palielināt koksnes produktu izmantošanu Latvijā. Atskatoties uz iepriekšējo 20 gadu laika posmu, varam droši teikt, ka esam guvuši gan plašākas zināšanas, gan dziļāku izpratni par klimata pārmaiņām un ļoti būtisko meža nozares nozīmi tajā.

19. gadsimts bija akmeņogļu triumfa laiks, bet 20. gadsimts – naftas un tās produktu izmantošanas bums, taču šobrīd mēs dzīvojam atjaunojamo resursu gadsimtā. Un, lai gan meža nozare koksnes produktu popularizēšanā lielu darbu jau ir paveikusi un noteikti nākotnē arī turpinās to darīt, kopējas sadarbības iniciatīvai ir jānāk arī no citām nozarēm. Jo, tikai Latvijas un visas pasaules iedzīvotājiem kopā apzinoties ilgtspējīgas mežsaimniecības priekšrocības un koksnes kā izejmateriāla vērtību, mēs spēsim saviem bērniem un mazbērniem nodrošināt ekoloģiski tīru un harmonisku vidi, vienlaikus saglabājot planētas unikālo ekosistēmu.

Kontaktinformācija

LR Zemkopības ministrija

Ministre: Laimdota Straujuma
Republikas laukums 2, Rīga, LV 1981
Tālr.: +371 67027107. Fakss: +371 67027250
E-pasts: zm@zm.gov.lv; www.zm.gov.lv

Meža departamenta direktors: Arvids Ozols
Republikas laukums 2, Rīga, LV 1981
Tālr.: +371 67027201. Fakss: +371 67027096
E-pasts: arvids.ozols@zm.gov.lv; www.zm.gov.lv

Valsts meža dienests

Ģenerāldirektors: Andis Krēsliņš
13. janvāra iela 15, Rīga, LV 1932
Tālr.: +371 67226600. Fakss: +371 67820377
E-pasts: vmd@vmd.gov.lv; www.vmd.gov.lv

A/s „Latvijas valsts meži”

Valdes priekšsēdētājs: Roberts Strīpnieks
Kristapa iela 30, Rīga, LV 1046
Tālr.: +371 67602075. Fakss: +371 67805430
E-pasts: lvm@lvm.lv; www.lvm.lv

SIA „Rīgas meži”

Valdes priekšsēdētājs: Aivars Tauriņš
Ostas prospekts 11, Mežaparks, Rīga, LV 1034
Tālr.: +371 67012591. Fakss: +371 67037207
E-pasts: aivars.taurins@riga.lv; www.rigasmezi.lv

Latvijas Meža īpašnieku un apsaimniekotāju konfederācija

Valdes priekšsēdētājs: Māris Liopa
Vilandes iela 1-13, Rīga, LV 1010
Tālr.: +371 67322530. Fakss: +371 67322529
E-pasts: konfederacija@hs.lv

Meža īpašnieku biedrība

Prezidents: Inesis Boķis
Valdes priekšsēdētājs: Arnis Muižnieks
Republikas laukums: 2-601, Rīga, LV 1981
Tālr./Fakss: 67027079. E-pasts: info@mezaipasnieki.lv
www.mezaipasnieki.lv

Latvijas Koksnes kvalitātes ekspertu savienība

Prezidents: Antons Orinskis
Dzērbenes iela 27-219, Rīga, LV 1006
Tālr.: +371 29422052. Fakss: +371 67555934
E-pasts: lkkes@lkkes.lv; www.lkkes.lv

Latvijas Kokmateriālu pārdevēju biedrība

Valdes loceklis: Leonards Līpiņš
Skaistkalnes iela 1, Rīga, LV 1004
Tālr.: +371 29123622. Fakss: +371 63021619
E-pasts: llipins@llu.lv

Stādu audzētāju biedrība

Valdes priekšsēdētājs: Rinalds Rullis
Miera iela 1, Salaspils LV 2169
Tālr.: +371 26680957
E-pasts: stadi@inbox.lv
http://www.stadi.lv

Latvijas Meža nozaru arodbiedrība

Priekšsēdētājs: Aivars Simansons
Bruņinieku iela 29/31, Rīga, LV 1001
Tālr.: +371 67035941
Fakss: +371 67035945
E-pasts: lmnasim@lmna.lv

Latvijas Mežu sertifikācijas padome

Padomes priekšsēdētājs: Jānis Ontužāns
Valdes loceklis: Imants Krūze
Elizabetes iela 8-4, Rīga, LV 1010
Tālr.: +371 67505644. Mob.: +371 26135551
Fakss: +371 67505651. E-pasts: info@fsc.lv
www.fsc.lv

Latvijas Mednieku asociācija

Valdes priekšsēdētājs: Elmārs Švēde
Valdes loceklis: Ainārs Zvejnieks
Matisa iela 8, Rīga, LV 1001
Tālr.: +371 67291006. Fakss: +371 67291006
E-pasts: latma@latma.lv

Latvijas Lauksaimniecības universitāte Meža fakultāte

Dekāns: Dagnis Dubrovskis
Akadēmijas iela 11, Jelgava, LV 3001
Tālr.: +371 63021619. Fakss: +371 63021619
E-pasts: dagnis.dubrovskis@llu.lv; www.mf.llu.lv

Ogres valsts tehnikums

Direktors: Ilze Brante
Ikšķiles novads, p/n Tinūži, Ogres rajons, Ogre, LV 5003
Tālr. +371 65024254

Latvijas Valsts mežzinātnes institūts „Silava”

Direktors: Jurgis Jansons
Rīgas iela 111, Salaspils, Salaspils novads, LV 2169
Tālr.: +371 67942555. Fakss: +371 67901359
E-pasts: inst@silava.lv; www.silava.lv

Latvijas Valsts koksnes ķīmijas institūts

Direktors: Aivars Žuriņš
Dzērbenes iela 27, Rīga, LV 1006
Tālr.: +371 67553063. Fakss: +371 67550635
E-pasts: koks@edi.lv

Pasaules Dabas Fonds

Direktors: Jānis Rozītis
Elizabetes iela 8-4, Rīga, LV 1010
Tālr.: +371 67505640. Fakss: +371 67505651
E-pasts: info@pdf.lv; www.pdf.lv

Latvijas Dabas fonds

Valde: Ģirts Straziņš
Padomes priekšsēdētāja: Inga Račinska
Mazcenu aleja 3, Jaunmārupe, Rīgas rajons, LV 2166
Tālr.: +371 67830999. Fakss: +371 67830291
E-pasts: ldf@ldf.lv; www.ldf.lv

Latvijas Ornitoloģijas biedrība (LOB)

Prezidents: Otars Opermanis
Valdes priekšsēdētājs: Viesturs Ķerus
Kalnciema iela 27-18, Rīga, LV 1050
Tālr.: +371 67221580. Fakss: +371 67799050
E-pasts: putni@lob.lv; www.lob.lv

Biedrība „Zaļās mājas”

Valdes priekšsēdētājs: Andis Bunkšis
Stabu iela 17, Rīga, LV-1050
Tālr.: +371 67327504; Fakss: +371 67327548
E-pasts: info@zalasmajas.lv; www.zalasmajas.lv

Latvijas Meža darbinieku biedrība

Valdes priekšsēdētāja: Marika Širante
„Saldenieki”, Novadnieku pagasts, Saldus novads, LV 3801
Tālr.: +371 29498486

Biedrība „Latvijas Kokrūpniecības federācija”

Prezidents: Juris Bīķis
Izpilddirektors: Kristaps Klauss
Bauskas 59, Rīga, LV 1004
Tālr.: +371 67067371. Fakss: +371 67860268
E-pasts: office@latvianwood.lv; www.latvianwood.lv

Asociācija „Latvijas Koks”

Padomes priekšsēdētājs-prezidents: Valdis Aunītis
Valdes loceklis-izpilddirektors: Andris Plezers
Bauskas 59, Rīga, LV 1004
Tālr.: +371 67228374. Fakss: +371 67860268
E-pasts: latvijaskoks@latvianwood.lv

Latvijas Kokapstrādes uzņēmēju un eksportētāju asociācija

Prezidents: Andrejs Domkins
Izpilddirektors: Jānis Mārciņš
Bauskas 59, Rīga, LV 1004
Tālr.: +371 67067370. Fakss: +371 67860268
E-pasts: janis.marcins@latvianwood.lv

Biedrība „Latvijas Mēbeles”

Padomes priekšsēdētājs, prezidents: Aivars Einauss
Valdes loceklis, izpilddirektors: Andris Plezers
Bauskas 59, Rīga, LV 1004
Tālr.: +371 67228374. Fakss: +371 67860268
E-pasts: latvijaskoks@latvianwood.lv

Latvijas Kokmateriālu ražotāju un tirgotāju asociācija

Prezidents: Jānis Apsītis
Valdes loceklis: Kristaps Klauss
Bauskas 59, Rīga, LV 1004
Tālr.: +371 67067369. Fakss: +371 67860268
E-pasts: kristaps.klauss@latvianwood.lv
www.latviantimber.lv

Latvijas Mežizstrādātāju savienība

Izpilddirektors: Andrejs Cunsķis
Bauskas 59, Rīga, LV 1004
Tālr.: +371 67065951. Fakss: +371 67860268
E-pasts: andrejs.cunskis@latvianwood.lv

Latvijas Neatkarīgo mežizstrādātāju asociācija

Valdes priekšsēdētājs: Gints Priekulis
Izpilddirektors: Jānis Upītis
Skaistkalnes iela 1, Rīga, Latvija, LV-1004
Tālr.: +371 22 015 715. Fakss: +371 67 860 268
E-pasts: janis.upitis@latvianwood.lv

Meža un koksnes produktu pētniecības un attīstības institūts

Direktors: Andrejs Domkins
Dobeles iela 41, Jelgava, LV 3001
Tālr.: +371 63010605. Fakss: +371 63010609
E-pasts: meka@e-koks.lv; www.e-koks.lv

Latvijas Biomasas asociācija „LATBIONRG”

Valdes loceklis: Didzis Palejs
Klijānu iela 21-1, Rīga, LV 1012
Tālr.: +371 67298369, +371 29229922
Fakss: +371 67298370; www.latbionrg.lv

Buklets „Meža nozare Latvijas 20 neatkarības gados” izdots ar

Meža attīstības fonda finansiālu atbalstu

Galvenais redaktors: **Pauls Beķeris**

Korektore: **Agrita Grīnvalde**

Dizains un maketēšana: **Lauris Bērziņš**

Izstrādāts: **BALTI Group**

Teksts sagatavots, pamatojoties uz Zemkopības ministrijas Meža departamenta 2011. gada 19. septembra informatīvo ziņojumu „Par meža nozares (mežsaimniecības un kokrūpniecības) attīstības izvērtējumu”.

Foto autori:

2.–4.lpp.: LVM; 6.–9. lpp.: AS „Latvijas Finieris”; 10–18 lpp.: LVM;
19. lpp.: ZM Meža departaments; 20. lpp.: LVM; 21. lpp.: LVM, ZM
Meža departaments; 22. lpp.: LVM; 23. lpp.: ZM Meža departaments;
24. lpp.: LVM; 25. lpp.: Ogres Meža tehnikums; 26. lpp.: žurnāls
„Baltijas Koks”, LVM; 27. lpp.: ZM Meža departaments; 28. lpp.:
ZM Meža departaments, SIA „Rīgas meži”, Skrundas vidusskola;
29. lpp.: AS „Latvijas Finieris”, ZM Meža departaments; 30. lpp.:
LVM; 32. lpp.: SIA „Balti Group”; 33. lpp.: SIA „Balti Group”,
SIA „Pinus GB”; 36. lpp.: ZM Meža departaments; 37. lpp.:
SIA „Balti Group”; 38. lpp.: LVMI „Silava”, MeKA; 39. lpp.:
LVMI „Silava”, žurnāls „Baltijas Koks”; 40.–42. lpp.: LVM.

**Meža
nozare**

20

**Latvijas
neatkarības**

gados

